

Araştırma Makalesi / Research Article

CUMHURİYET DÖNEMİ BAĞIŞ UÇAK KAMPANYASINA AZINLIKLARIN KATKISI*

Emin KURT**

Öz

Türk havacılık tarihinde uçak alımı için halkın bağış yaptığı üç dönem vardır: Birincisi, Türk havacılığının kuruluş yıllarına denk gelen 1912-1914 dönemidir. İkinci olarak Kurtuluş Savaşı yıllarını kapsayan 1920-1922 dönemidir. Son dönem ise Cumhuriyet'in ve onun yarı resmi sivil havacılık teşkilatı olan Türk Tayyare Cemiyeti (günümüzde Türk Hava Kurumu)'nin kuruluşu sonrasında 1925-1940 yılları arasını kapsar.

Cumhuriyet döneminde yürütülen bağış kampanyası, Türk halkı tarafından yoğun destek gören ve büyük bağışların yapıldığı periyod oldu. Dönem içinde üç yüz elliye yakın uçak satın alındı ve özel hazırlanan törenlerle bu uçaklara bağışçı şehirlerin veya bağışçıların arzu ettikleri isimler verildi. Bu dönemde sadece Türk ve Müslüman vatandaşlar değil, azınlık cemaatlerine mensup Türk vatandaşları da bireysel olarak bağış kampanyasına katılmıştır. İçlerinden birçoğu Türk Hava Kurumu tarafından verilen Tayyare Madalyası ile ödüllendirildi.

Türk vatandaşı olan azınlıkların, toplumları adına bağış kampanyası düzenleme girişimleri ise 1934 yılında başladı. 1934 yılı temmuz ayı içinde Musevi ve Ermeni azınlıkları tarafından başlatılan kampanyaya kısa süre sonra Rum azınlığı da dâhil oldu. 1934 ve 1935 yıllarında devam eden bağış kampanyası süresince her üç azınlık da bağış yolu ile uçak alımı için ayrı birer dernek kurarak bağış toplamaya gayret etti. Dönem gazetelerinde sık sık yer alan bu çaba Türk Hava Kurumu tarafından da destek gördü ve teşvik edildi.

Ermeni asıllı vatandaşlarımız alacakları iki uçağa "Gazi" ve "İsmet Paşa" isimlerinin verilmesini arzu ederken, Musevi ve Rum asıllı vatandaşlarımız almayı planladıkları uçaklar için herhangi bir isim düşünmedi. Her üç azınlık tarafından kurulan üç dernek, topladıkları bağışları Türk Hava Kurumuna teslim etti.

1935 yılının kasım ayı sonunda gazetelerde yayınlanan bir habere göre, azınlıklar tarafından kurulan üç dernek kapatılarak Türk Hava Kurumunun mevcut şubeleri bünyesine dâhil edildi.

Bu çalışmada, Türkiye vatandaşı olan azınlıklar tarafından uçak bağışı için kurulan derneklerin kuruluş nedenleri, çalışmaları ve bu çalışmalar sonucunda elde ettikleri bağış miktarı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tayyare, Uçak, Türk Hava Kurumu, Bağış, Azınlıklar.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır.
There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. (E)Hv.Alb., MSÜ Misafir Öğretim Görevlisi,
(e-posta: tayyaretarihi@gmail.com), (Orcid: 0000-0003-1252-957X).

CONTRIBUTION OF MINORITIES TO THE DONATION AIRCRAFT CAMPAIGN OF THE REPUBLIC PERIOD

Abstract

In the history of Turkish aviation, it is seen that the public donated for the purchase of aircraft in three periods. First Period: It is the period of 1912-1914, which coincides with the foundation years of Turkish aviation. The second period is 1920-1922, which covers the years of the War of Independence. The last period took place between 1925-1938, after the foundation of the Republic and its semi-official civil aviation organization, Türk Tayyare Cemiyeti (today Turkish Aeronautical Association).

The period in which large donations were made and received intense support from the Turkish people was the donation campaign carried out during the Republican period. During the period, nearly 350 aircraft were purchased with the donations of the public and donated to the army, and these aircraft were given the names desired by the donor cities or their donors with specially prepared ceremonies. During this period, he supported the individual donation campaign of minorities living within the borders of Turkey, and many of them were awarded the Aircraft Medal by the Turkish Aeronautical Association.

Attempts to organize donation campaigns on behalf of the communities of minorities living in the Turkish society began in 1934. The Greek minority was also included in the campaign launched by the Jewish and Armenian minorities in July 1934. During the donation campaign that continued in 1934 and 1935, all three minorities tried to collect donations by establishing separate associations for the purchase of aircraft through donations. This effort, which was frequently featured in the newspapers of the period, was also supported and encouraged by the Turkish Aeronautical Association.

While your citizens of Armenian origin wished that the names of the two planes they would purchase be named "Gazi" and "Ismet Pasha", our citizens of Jewish and Greek origin did not think of any names for the planes they were planning to buy. Three associations founded by all three minorities delivered the donations they collected to the Turkish Aeronautical Association.

With a news published in the newspapers at the end of November 1935, three associations founded by minorities were closed and the existing branches of the Turkish Aeronautical Association were included.

In this study, it will be tried to determine the reasons for the establishment of the associations established for airplane donation by minorities living in the Turkish society, their studies and the amount of donations they have obtained as a result of these studies.

Keywords: *Aircraft, Airplane, Turkish Aeronautical Association, Donation, Minority.*

Giriş

Osmanlı Devleti döneminde başlayıp Cumhuriyet döneminde devam eden ordunun desteklenmesi, güçlendirilmesi ve modernleştirilmesi çabalarında en büyük maddi destek halkın verdiği bağışlar olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde özellikle donanmanın güçlendirilmesi için halktan bağış toplamak amacıyla kurulan Donanma Cemiyeti (Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti), Türk halkının silahlı kuvvetlerine gösterdiği maddi desteğin en büyük örneklerinden birisini teşkil etmektedir.

Türk havacılığının kuruluşu kadar, güçlendirilmesinde de Türk halkının bağış yaptığı görülmektedir. Türk halkı tarafından üç dönemde uçak alımı için bağış yapıldığı tespit edilmiştir. Osmanlı modernleşme çabasının son girişimi olan Türk ordusuna havacılık teşkilatının kurulmasında, Osmanlı maliyesinin içinde bulunduğu kötü durum nedeniyle, halkın bağışlarına müracaat edildi. 1912-1914 yılları arasında devlet eliyle başlatılan ve Donanma Cemiyeti eliyle yürütülen bu bağış kampanyasında 4.000.000 kuruştan fazla yardım toplanarak ilk uçakların alınması ve subaylara yurt dışında pilot eğitimleri verilmesi sağlandı.¹ Bu dönemde azınlıkların ferdi olarak bağış kampanyasına katıldıkları tespit edilmiş olmakla birlikte mensup oldukları cemaatler tarafından uçak bağış kampanyası başlatılmamıştır.

Kurtuluş Savaşı döneminde bir bağış kampanyası başlatılmamış olmakta birlikte gerek şahıslar gerekse şehirler tarafından uçak alımına yönelik bağışlar yapıldı. Bu bağışların içinde en bilineni Erzurumlu Nafiz (Kotan) Bey tarafından yapılan yardımlardır.²

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk Tayyare Cemiyeti (T.Ta.C)³ tarafından bağış kampanyası başlatıldı. En uzun süreli bağış toplama çabası olma

1 1912-1914 döneminde Türk halkının havacılığın kurulmasına yönelik bağışları için bakınız (Bkz.): Emin Kurt, *Türk Hava Kuvvetlerinin Kuruluşunda Bağış Ve Yardımlar (1911-1914)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017; Ferit Arı, *Osmanlı Devletinde Havacılığın Doğuşu ve Tayyare Alımı İçin Yapılan İaneler (1911-1918)*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2017; Cem Çetin ve Kenan Göçer, "Türk Havacılığının Kuruluşunda İane Kampanyaları", *International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series*, September 23-24, 2017, s.199-207.

2 İstiklal Savaşı döneminde uçak alımı için yapılan bağışlar için bkz: Emin Kurt, "Türk Hava Kuvvetlerine Türk Halkının Desteği: Bağış Uçaklar", *Türk Hava Kuvvetlerinin 100'ncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu*, Ayrıntı Basımevi, Ankara, 2013, s.302-317; Süreyya H. Şehidoğlu, "Kurtuluş Savaşı'nda Bir Vatandaşımızın Uçak-Bağışı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 24, Cilt: VIII, Temmuz 1992, s.602-604;

3 16 Şubat 1925 tarihinde kurulan T.Ta.C., 24 Mayıs 1935 tarihinde yapılan 6. Büyük Kongre'de, Türk Hava Kurumu ismini almış ve günümüzde aynı isimle faaliyetlerine devam etmektedir. Kurumun 20.10.2008 tarihinde kabul edilen son tüzüğüne amacı "Türk Hava Kurumu'nun amacı, büyük Türk Milletinin maddi ve manevi desteğinde, Cumhurbaşkanı ve Hükümetin yüksek himayelerinde, havacılığı Türk Milletine benimsetmek ve sevdirmek üzere ilmi, teknik, turistik ve sportif alanda faaliyet göstermektir." sözleriyle açıklanmaktadır. *Türk Hava Kurumu Tüzüğü*, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2009, s.6.

özelliğine sahip olan bu kampanya süresince 350 civarında uçak halkın bağışları ile satın alınmıştır. En çok bağış bu dönemde yapılmış olmasına karşılık, Türk Hava Kurumu arşivinin tasnif edilmemiş ve sadece ayrıcalıklı araştırmacılara açık olması, Türk halkının ordusuna ve dolayısıyla Hava Kuvvetlerine yaptığı büyük katkının tam olarak ortaya konulmasına mani olmaktadır.

Bu çalışmada Cumhuriyet döneminde, Türk vatandaşı azınlıkların Türk ordusuna uçak alımı için başlattıkları bağış kampanyaları incelenecektir. “Azınlık” kavramı, Lozan Barış Antlaşmasında kabul edildiği tarifte kullanılmıştır.⁴

1. Türk Tayyare Cemiyeti’nin Bağış Toplama Faaliyetleri

T.Ta.C., kuruluşunun hemen ardından başlattığı “*Tayyare İanesi*” kampanyası ile genç cumhuriyete sağlam bir hava gücü temin etmek için çalışmaya başladı.⁵ Cemiyetin ilk nizamnamesi gereği 10.000 lira bağışta bulunan şehir ve şahısların bir uçak bağışlamış kabul edilmesi ve alınacak uçaklara bağışçıların isimlerinin verilmesi kararlaştırıldı. Daha sonra bu miktarın bir uçak alımına yeterli olmaması nedeniyle T.Ta.C. tarafından 25.000 lira bağış karşılığında bir uçak satın alınmış olacağı halka duyuruldu. Tam tarihi tespit edilememiş olmasına karşılık, muhtemelen 1929 dünya ekonomik krizinden sonra 1930’ların başında, bir uçak alınabilmesi için gerekli bağış tutarı 40.000⁶ lira olarak güncellenmiştir.

1925 yılında T.Ta.C.’nin kuruluşundan hemen sonra başlatılan “*Tayyare İanesi*” kampanyasına Türk halkı büyük bir ilgi gösterdi. İlk uçak bağışı yapan şehir unvanına sahip olmak için şehirler arasında bir yarış başlamıştır. İzmir ve Adana’nın başı çektiği bu yarışta Adana Ceyhan ilk bağış yapan şehir oldu.⁷ 1940 yılına kadar devam eden bağış kampanyasında Türk halkı

4 Lozan Barış Antlaşması’nda tanımlanan “Azınlık” kavramı için Bkz: Yavuz Ercan, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Azınlık Sorunu İmparatorluk’tan Cumhuriyet’e Kalan Sorunlar*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, Temuçin Faik Ertan, “Sevr Ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 58, Bahar 2016, s. 21-37. Lozan Konferansı süresince Azınlıklar konusunda yapılan tartışmalar ile ilgili olarak bkz.: Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Birinci Takım, Cilt I, Kitap I, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.180-230 ve 295-320. Azınlıklar Alt Komisyonu çalışmaları ve imzalanan 17 tutanak için bkz.: Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Birinci Takım, Cilt I, Kitap II, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.149-294. Lozan Barış Antlaşması metninde Azınlıklar konusu 37-45. Maddelerde hükme bağlanmıştır. Bu maddeleri ile ilgili olarak bkz.: Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, İkinci Takım, Cilt II, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.10-13.

5 T.Ta.C.’nin gelir kaynakları için Bkz.: Hakan Uzun, “Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları: “Fitre, Zekât Ve Kurban Derileri Üzerine”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.IV, 15, Yıl 2007/Güz, s.161-176.

6 Refik Ali Akyol, “Tayyare Cemiyeti Kanalı ile Hava Kuvvetlerine Mal Edilen Tayyareler ve Tevsim Merasimleri”, *Hava Dergisi*, No:222, Yıl:44, Haziran 1966, s.14.

7 *Gönüllerden Göklere*, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, 2005, s.12.

tarafından yapılan bağışlarla satın alınan uçaklar Türk ordusunun hava gücüne bağışlandı. Günümüzde halen halkın bağışları ile kaç uçak alındığı net olarak tespit edilebilmiş değildir. Kaynaklar 250 ile 350 arasında değişen rakamlar vermektedir.⁸

2. Azınlıklar ve “Tayyare İanesi”

1925 yılında T.Ta.C.’nin kurulmasından ve “Tayyare İanesi” kampanyasının başlatılmasından sonra Türkiye’de yaşayan azınlıkların kendi toplulukları adına uçak alımı için bir kampanya başlatmadılar. 1929 yılında bir Amerikan gazetesinin Türkiye’deki Musevi azınlığın orduya uçak bağışlamak için kampanya başlattıklarına dair haberi, Türk gazeteleri tarafından araştırılmış ve Musevi azınlığın böyle bir kampanya başlatmadığı tespit edilmiştir.⁹

Azınlık grupları adına toplu bir bağış kampanyası düzenlenmemiş olmasına karşılık, azınlıklara mensup Türk vatandaşlarının bireysel bağışlarda buldukları görülmektedir. T.Ta.C.’nin büyük miktarda bağış yapanları onurlandırmak için verdiği “Tayyare Madalyaları”ndan¹⁰ birçok azınlık mensubuna verildiği tespit edilmiştir.

Azınlıklara verilen Tayyare Madalyaları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere Türkiye’nin birçok şehrinde ikamet eden azınlıklara mensup Türk vatandaşlarına madalya verildiği

8 Hulusi Kaymaklı, 250 uçak alındığını belirtmektedir. Hulusi Kaymaklı, *Havacılık Tarihinde Türkler*, C.II, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 2006, s.329. Türk Hava Kurumu’nun yayın organı olan Havacılık ve Spor Dergisi ise 331 rakamını vermektedir. “Türk Hava Kurumu 15 Sene İçinde Memlekete Büyük Hizmet Etmıştır”, *Havacılık ve Spor*, Sayı:258, 1940, s.2419. Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından hazırlanan bir çalışmada söz konusu Havacılık ve Spor Dergisine atfı yapılmasına karşılık 343 uçak satın alındığı bilgisine yer verilmektedir. Deniz Kurt, Yavuz Pehlivan, Erdal Korkmaz, *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri Teşkilatlanma Tarihi 1923-1951*, C.II, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Hava Basımevi ve Neşriyat Komutanlığı, Ankara, 2020, s.46. Emin Kurt sayıyı 344 olarak vermektedir. Kurt, *agm.*, s.316. Abdullah Aydoğan, Atatürk dönemi havacılık faaliyetlerini incelediği çalışmasında bağış kampanyasından bahsetmekle birlikte rakam zikretmemiştir. Abdullah Aydoğan, “Atatürk Dönemi Türk Havacılık Faaliyetleri Ve Havacılık Faaliyetlerinin Gelişim Süreci”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD)*, 2020, 4(2), s.69-81. Ali Cem tarafından hazırlanan doktora tezinde bir analiz yapmadan 1938 yılına kadar 331 uçak bağışlandığını ve 1939 yılında Aydın tarafından 8 uçak daha bağışlandığı bilgisi verilmesine karşın devam eden sayfalarda 1940 yılında 343 uçak bağışlandığı bilgisine yer verilmektedir. Ali Cem, *İnönü Döneminde Sivil Havacılık Kurumları (1938-1950)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2022, s.203 ve 206.

9 “Museviler Henüz Tayyare İanesi Toplamamışlar”, *Cumhuriyet*, No: 1944, 10 Ekim 1929, s.2.

10 Tayyare Madalyaları, THK Hava Kurumu tarafından Murassa, Altın Gümüş ve Bronz olmak üzere dört farklı modelde dağıtılmıştır. Murassa Madalya; bir defada 5.000 veya muntazam taksitler halinde 7.000 lira bağışta bulunanlara, Altın Madalya, bir defada 200 veya muntazam taksitlerle 250 lira bağış verenlere, Gümüş Madalya bir defada 75 veya muntazam taksitler halinde 100 lira bağış yapanlara ve Bronz Madalya bir defada 30 veya düzenli taksitler halinde 50 lira bağış yapanlara verilmiştir. *Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, Ankara Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1926, s.15-16.

görülmektedir. H. İbrahim Fırtına tarafından hazırlanan Tayyare Madalyaları kitabında 1925-1939 yılları arasında Türk vatandaşı azınlıklardan 494 kişiye; 87 Altın, 181 Gümüş ve 226 Bronz Madalya verildiği tespit edilmiştir.¹¹ Bu 494 madalyanın yıllara ve bağışçıların yaşadıkları şehirlere göre dağılımını gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo-1: Azınlıklara verilen madalya türlerinin yıllara göre dağılımı¹²

Yıl	Altın	Gümüş	Bronz	Toplam
1926	41	80	39	160
1927	20	42	75	137
1928	1	0	7	8
1929	0	4	0	4
1930	0	0	0	0
1931	0	0	0	0
1932	1	0	0	1
1933	0	0	0	0
1934	18	14	41	73
1935	6	37	58	101
1936	0	2	2	4
1937	0	0	3	3
1938	0	1	1	2
1939	0	1	0	1
TOPLAM	87	181	226	494

Tablo incelendiğinde Azınlıklar içinde en yüksek madalya dağıtımının T.Ta.C.'nin kuruluşunu takip eden 1926 yılında gerçekleştiği görülmektedir. 1934 ve 1935 yıllarındaki artışın T.Ta.C.'nin bağış gelirlerini arttırmaya yönelik girişimlerinden ve "Hava Tehlikesini Bilenler" kampanyasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

11 Fırtına, *a.g.e.*, ss.368-668. Sayılar söz konusu çalışmada verilen madalya listesinden çıkartılmıştır. Aynı dönemde dağıtılan toplam madalya sayısı 51 Murassa, 2.454 Altın, 2.626 Gümüş ve 5.076 Bronz olmak üzere toplam 10.208'dir. Fırtına, *a.g.e.*, s367.

12 Fırtına, *a.g.e.*, ss.368-668. Tablo söz konusu çalışmada verilen madalya listesinden çıkartılmıştır.

Tablo-2: Yıllara Göre Madalya Alan Azınlıkları İkamet Ettiği İller¹³

Toplam	160	137	8	4	0	0	1	0	0	73	101	4	3	2	1	494
Belirtilmemiş	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Trabzon	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Tokat	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Tekirdağ	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	8
Sivas	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
Sinop	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Samsun	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Muğla	9	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	11	11
Mersin	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	5
Manisa	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	8
Kırklareli	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Kastamonu	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
İzmir	66	129	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	198	198
İstanbul	27	5	1	0	0	0	0	0	0	72	99	0	1	2	208	208
Edirne	22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	24	24
Diyarbakır	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Çanakkale	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3
Bursa	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Ankara	11	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	15	15
Adana	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
1926	160	137	8	4	0	0	1	0	0	73	101	4	3	2	1	494
1927	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
1928	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1929	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1930	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1931	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1932	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1933	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1934	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1935	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1936	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1937	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1938	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1939	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	160	137	8	4	0	0	1	0	0	73	101	4	3	2	1	494

13 Firtına, a.g.e., ss.368-668. Tablo söz konusu çalışmada verilen madalya listesinden çıkartılmıştır.

Yaptıkları bağış karşılığı “*Tayyare Madalyası*” alan azınlıklar incelendiğinde en çok madalyayı İstanbul’da ikamet eden azınlıkların aldığı görülmektedir. Tabloda ilgi çeken husus T.Ta.C. gelirlerinin arttırılmaya çalışıldığı 1934-1935 döneminde İstanbul dışında ikamet eden azınlıklardan hemen hemen hiç kimsenin madalya almadığıdır. Dolayısıyla “*Hava Tehlikesini Bilenler*” kampanyasına en büyük katılımın İstanbul’da ikamet eden azınlıklar arasında olduğu ortaya çıkmaktadır.

3. Hava Tehlikesini Bilenler

1929 ekonomik krizi bütün dünya üzerinde etkili olmuş ve devletleri zora sokmuş bir olaydır. Bu krize Türkiye’nin tepkisi ekonomide devletçi politikaların hız kazanması olmuştur. Aynı tarihlerde Avrupa’da yeni bir savaşın ayak sesleri duyulmaya başlamış ve bütün Avrupa’da bir silahlanma yarışı başlamıştır. Bu dönemle uygulanan denk bütçe ve devletçi politikaları ile kendi kaynakları ile idare etmeye çalışan Türkiye, ordusunun ve özellikle de hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi için kendi halkana yönelme gereği hissetmiş ve 1925’te başlatılan “*Tayyare İanesi*” kampanyasının gelirlerini arttırıcı yöntem arayışına girmiştir.

Kurumun isim değiştirerek Türk Hava Kurumu (THK) adını almasının yanında gelirlerinin arttırılması bağlamında; 24 Mayıs 1935 tarihinde yapılan 6. Kongresi, kurumun faaliyetlerinde ve bağış toplama usullerinde bir değişim yarattı. Başbakan İsmet İnönü, kongrede yaptığı uzun konuşmada havacılığın önemini ve THK tarafından yürütülen faaliyetleri gündeme getirdi.¹⁴ İsmet İnönü, THK’nin kurulduğu günden bu yana 50.000.000 lira bağış toplayarak Türk havacılığının gelişmesine büyük katkı sağladığını belirtti. İnönü, hava gücünün gösterdiği gelişmeye vurgu yaparak, dönemin uçaklarının Türkiye’yi bir ucundan diğer ucuna kadar bombalayabileceklerini ve en küçük bir hasar görmeden kendi ülkelerine dönebileceklerini iddia etti.¹⁵

Bir uçağın satın alma maliyetinin 60.000 lira olduğunu açıklayan Başbakan İnönü, bu uçağın harbe hazır tutulması için de yıllık 60.000 lira daha sarf edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Devlet bütçesinden hava kuvvetleri için 6.000.000 lira ayrıldığını ve hali hazırda Türkiye’nin göreve hazır 100 uçağa sahip olduğunu belirten Başbakan İnönü, 500 uçaklık bir hava gücü için her sene hava kuvvetleri bütçesine 30.000.000 lira ayrılması gerektiğini açıkladı.¹⁶ Bu sözlerinin ardından bir gerçeği itiraf etmiştir: “*Türkiye için hava tehlikesi vardır.*”¹⁷

14 Konuşmanın tam metni için Bkz.: “Türk Hava Kurumu Kurultay Gün Açıldı”, *Ulus*, No: 4965, 25 Mayıs 1935, s.1, 3 ve 4. Konuşma metninin yazılı olarak vilayetlere gönderildiği anlaşılmaktadır. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kutu: 490-1-0-0, Gömlek: 16-82-2.

15 “Hava Tehlikesine Karşı Esaslı Tedbir Almalıyız”. *Akşam*, No: 5961, 25 Mayıs 1935, s.1 ve 4.

16 “Acı gerçek Türkiye Bir Hava Tehlikesi Karşısındadır”, *Kurum*, No: 6240-180, 25 Mayıs 1935, s.1 ve 2.

17 “Başbakan’ın Acı Sözleri: Acı Olarak Bilelim ki Türkiye İçin Hava Tehlikesi vardır”, *Son Posta*, No: 1729, 25 Mayıs 1935, s.3.

Türk hava gücünün arttırılması ve 500 uçaklık bir güce ulaşılması hedefini koyan Başbakan İnönü, bu hedefin sadece bütçe gelirleri ile elde edilmesinin güçlüğünü açıkladıktan sonra “*Hava Tehlikesini Bilenler*” isimli bir defter açılmasını ve bu deftere ismi yazılanların yıllık 20 lira bağış yapmayı taahhüt etmesini istemiştir. 100.000 üyeye ulaşılması durumunda her yıl esaslı bir gelir elde edileceğini vurgulayan İnönü, konuşmasının sonlarında 500 uçak hedefini şu sözlerle tekrar dile getirmiştir:

“*Türkiye’nin hava tehlikesine maruz olduğunu bilmeliyiz ve söylemeliyiz. Tedarik edeceğimiz araçları kendilerine emanet edeceğimiz kahramanlarımız vardır. (Şiddetli alkışlar)*

Emin olunuz ki arkadaşlar, sizin vücuda getireceğiniz 500 tayyarelik bir hava filosu Türkiye havasını korumaya inkân verecek derece yüksek bir kalitede olacaktır. (Alkışlar)

Elimizde adamlarımız, milli istidadımız bu kadar yüksek iken bu milletin emniyetinin temin edecek vasıtaları vaktinde görmüş ve bulup vermiş olmaktan dolayı Türk milletinin büyük menfaatlerini ve çok yüksek geleceğini sarsıntıya maruz bırakamayız ve bırakmayacağız. (Alkışlar)”¹⁸

Bu kongreden hemen sonra THK, “*Hava Tehlikesini Bilenler*” kampanyası başlattı. Kurumun gelir kaynaklarını arttırmanın yanı sıra senelik aidata geçilerek elde edecek gelirlerin devamlılığının sağlanmasına çalışıldı. Halktan yeni üyeler kaydedilerek yıllık bağış taahhütleri alındı. Bazı şehirler ve şahıslar uçak bağış taahhütleri verdi ve kimisi hemen bağış yaptı. THK tarafından “*Hava Tehlikesini Bilen Üye*” yazılmasının şartları açıklandı. Bu şartlara göre üye yazılanların her yıl en az 20 lira bağış vermeyi taahhüt etmesi gerekiyordu. Bu meblağdan daha az bağış verebilecekler “*Yardımcı Üye*” olarak kayıt edilecekti. Bağış taahhütlerinin ödenmesini kolaylaştırmak için her yılın haziran ayında bağış alınacağı vurgulandı. Kayıt yaptıran her üyeye bir üye numarası ve rozet verilmesi esasa bağlanmıştır. Yardımcı Üyelere rozet verilmeyecek ve isimleri neşredilmeyecekti. Üye yazılmak için THK şubelerine müracaat edilmesi gerekiyordu. Taahhütlerini yerine getiremeyecek olanlar THK’ye haber vermek şartıyla üyelikten çekilebileceklerdi. Üyelikten feragat edenlerin isimleri de neşredilecekti.¹⁹

Ankara Hava Tehlikesini Bilenler Listesine birinci sıradan kayıt olan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk de yıllık 10.000 lira bağışta bulunmayı taahhüt etti.²⁰ İlk bağışı yaptığıında şu sözlerle bağış kampanyasını desteklemiştir: “*Bu ulus en zor zamanlarda memleket ödevlerine canla başla koşmuştur. İstediklerinden fazlasını başaracaklardır. Tuttukları yol doğrudur.*”²¹

18 “Türkiye’nin Müdafaa Kuvveti Barış İçin De Faydalı Olabilir”, *Cumhuriyet*, No: 3959, 25 Mayıs 1935, s.1, 11-12.

19 “Hava Tehlikesine Karşı”, *Akşam*, No: 5964, 28 Mayıs 1935, s.4.

20 H. İbrahim Fırtına, *Türk Hava Kurumu Tayyare Madalyaları 1925-2011*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s.301.

21 Gazetelerde Mustafa Kemal Atatürk’ün bağışı bir seferlik bağış gibi yansıtılmış yıllık taahhüt olduğundan bahsedilmemiştir. “Atatürk Hava Kurumuna 10.000 Lira Verdi”, *Tan*, No: 38-3341, s.1, “Büyük Önder, Türk Hava Kurumuna 10.000 Lira Verdi”, *Cumhuriyet*, No: 3964, 30 Mayıs 1935, s.1, Atatürk Hava Kurumuna 10.000 Lira Verdi”, *Ulus*, No: 4970, 30 Mayıs 1935, s.1

İzmir’de yün ticareti yapan Filibeli Ahmet Bey “Hava Tehlikesini Bilenler” kampanyasına 5.000 lira bağışta bulunurken²², ünlü iş adamı Vehbi Koç 5.000 lira bağışlamıştır.²³ Ünlü iş adamı Abdurrahman Naci Demirağ²⁴, 120.000 lira bağışta bulundu.²⁵ İsminin açıklanmasını istemeyen bir vatandaş ise 40.000 lira bağışta bulundu ve Mudanya Mütarekesi’ne atfen alınacak uçağa “Mudanya” isminin verilmesini istedi.²⁶ O tarihte “Kartal” soyadını kullanan Vecihi Hürkuş da Ankara Hava Tehlikesini Bilenler listesine 423. sıradan ve yıllık 48 lira bağış taahhüdü ile girdi.²⁷ Ankara ve İstanbul gazeteleri incelendiğinde azınlıklara mensup Türk vatandaşların da bireysel olarak 20 liradan az olmamak üzere çeşitli miktarlarda bağış taahhüdünde bulunduğu ve isimleri gazeteler aracılığı ile yayımlandığı görülür.

“Hava Tehlikesini Bilenler” kampanyası sayesinde THK’nin gelirlerinin ne kadar arttığı ve kampanyanın amaçladığı desteğe ulaşıp ulaşmadığını tam anlamıyla tespit etmek mümkün olmamıştır. Başbakan İnönü tarafından 24 Haziran 1937 tarihinde kurumun gelirlerinde yaşanan artış nedeniyle THK’ye bir takdir yazısı göndermesi,²⁸ “Hava Tehlikesini Bilenler” kampanyasının büyük başarı gösterdiği algısının oluşmasına neden olmaktadır.

THK, kuruluşunun 10. yılına denk gelen 1935 yılında Türk halkından 50.000.000 lira bağış topladığı duyurmuştur. Kuruluşunun 15. yıldönümüne rast gelen 1940 yılında ise Türk halkından 70.000.000 lira bağış toplandığı ve bu bağışlardan hava kuvvetlerine 53.000.000 lira bütçe katkısı sağlandığı ve 331 uçak satın alındığı belirtilmektedir.²⁹ 1925-1935 arasında 50 milyon bağış toplama başarısı elde eden kurum, 1935-1940 yılları arasında ilave 20 milyon lira bağış toplayabilmiştir. Bu bilgi oransal olarak karşılaştırıldığında “Hava Tehlikesini Bilenler” kampanyasının THK bağış gelirlerinde büyük bir artışa neden olmadığı söylenebilir. Bu kampanya ilk 10 yılda yapılan bağış oranına yakın bir bağış miktarına ulaşılmasını sağlamıştır. 1939 yılı ortalarında THK’nin

22 “Hamiyetli Yurttaş”, *Cumhuriyet*, No: 4025, 30 Temmuz 1935, s.2, “Bir Yurtseverlik”, *Kurun*, No: 6303, 27 Temmuz 1935, s.2.

23 “Hamiyetli Bir Yurttaş Tayyare Kurumuna 5000 Lira Verdi”, *Halkın Sesi*, No: 2481, 26 Mayıs 1935, s.2, “500 Uçağımız Olacak”, *Haber*, No: 1220, 2 Haziran 1935, s.2. Gazetelerde Vehbi Koç’un bağışı da bir seferlik bağış olarak duyurulmuş. Yıllık taahhüt olduğundan bahsedilmemiştir. Oysa Vehbi Koç’un bağışladığı 5.000 lira yıllık taahhüdü karşılığıdır.

24 Uçak fabrikası kurucusu ve iş adamı Nuri Demirağ’ın kardeşidir.

25 “Tayyare Cemiyetine 120 Bin Lira”, *Akşam*, No: 5967, 31 Mayıs 1935, s.2, 1935.05.31, “Bir Tek Kişi Tayyareye 120.000 Lira Verecek”, *Son Posta*, No: 1732, 31 Mayıs 1935, s.1. Fırtına, a.g.e., s.301.

26 “Adını Bildirmeyen Bir Vatandaş Türk Hava Kurumuna 40.000 Lira Verdi”, *Cumhuriyet*, No: 4041, 15 Ağustos 1935, s.1, “Türk Hava Kurumuna 40.000 Lira Yardımda Bulunan Bir Yurddaş”, *Ulus*, No: 5047, 15 Ağustos 1935, s.1.

27 Fırtına, a.g.e., s.317

28 BCA, Kutu: 30-10-0-0, Gömlek: 15-84-7.n

29 “Vatan Hizmetine Koşan Bir Cemiyet Türk Hava Kurumunun 16. Yılı Dün Kutlandı”, *Cumhuriyet*, No: 5662, 17 Şubat 1940, s.3. aynı gazetenin bir gün önceki sayısında toplanan toplam bağış miktarı verilmemiş ve haberin alt başlığında orduya 337 uçak alındığı belirtilmesine karşılık haber içeriğinde uçak sayısı 331 olarak verilmektedir. “Türk Hava Kurumu 15 Sene İçinde Memlekete Büyük Hizmet Etmiştir”, *Cumhuriyet*, No: 5661, 16 Şubat 1940, s.3.

gelirlerde azalmayı gerekçe göstererek merkez ve taşra teşkilatlarından personel azaltması³⁰ tezimizi doğrular niteliktedir.

4. Azınlık Derneklerinin Kampanyası

Türk vatandaşı azınlıkların kendi toplulukları adına THK'ye yardım için çalışmaları "*Hava Tehlikesini Bilenler*" kampanyası öncesinde başlamıştır. Bu konuya dair ilk haber 3 Temmuz 1934 tarihli Son Posta gazetesinde yer aldı. Haber içeriğinde Musevi ve Ermeni vatandaşlarımızın THK'ye bağış için kendi aralarında faaliyette bulunmaya başladıkları belirtiliyordu.³¹ Bu haberin ardından Musevi, Ermeni ve Rumların THK'ye yardım için kendi toplulukları içinde çalışmaya başladıklarına haberler dönem gazetelerinde yer almaya başladı. Bu amaca yönelik ilk teşkilatlanma Ermeni vatandaşlardan gelirken onları Museviler takip etti. Bağış toplama faaliyetine en son girişen ve bu amaçla teşkilatlanan son azınlık ise Rumlar oldu.

4.1. Ermeni Yardım Derneği

Aram Geseryan³², Kevork Malhas³³, Serkis Kınacıyan³⁴, Vahan Dikiciyan³⁵, Sisak Ağartmacıyan, Aris İnciyan³⁶, Levon Ziver, Mimar Kafafyan³⁷,

30 BCA, Kutu: 30-10-0-0, Gömlek: 47-302-11.

31 "Tayyare Yardımı", *Son Posta*, No: 1415, 03 Temmuz 1934, s.2.

32 Gazete haberlerinde ismi Aram Geseryan şeklinde verilmiş olmasına karşılık soyadı Gesaryan olmalıdır. Aram Gesaryan, 1929 yılında Yeşilköy'de kurulan Gramofon Türk Limited Şirketi'nin ortaklarından birisidir. Gökhan Akçura, "Türkiye'nin İlk Plak Fabrikaları", <https://www.zdergisi.istanbul/makale/turkiyenin-ilk-plak-fabrikalari-427>. (Erişim Tarihi: 19.10.2022)

33 Kevork Ramses Malhas, 1915 yılında doğmuş ve 4 Temmuz 2009 tarihinde vefat etmiştir. Malhas, 7 Kasım 2005 tarihinde Kınalıada'da bulunan arazisini geçerli bir tapusu olmasına rağmen arazisini kullanmadığı veya elden çıkaramadığı hususunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine şikâyetinde bulunmuştur. Malhas, hiçbir tazminat almadan mülkünden mahrum bırakıldığını iddia etmiştir. Konunun ayrıntıları için Bkz.: <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/232020132637MALHAS%20KARAR.pdf>. (Erişim Tarihi: 19.10.2022). Konu hakkında yazılmış bir makale için Bkz.: Yusuf Büyükkay, "Öncesi Orman Olmayan Arazilerin Orman (Rejimi) Dışına Çıkarılması Sorunu", *Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan*, İstanbul, 2017, s. 525-546.

34 Büyük Postane Caddesi'nde yer alan ve günümüzde Kredi Hanı olarak bilinen Kınacıyan Hanı'nın ilk sahibidir. <https://kulturenvanteri.com/yer/kinaciyan-han/#16/41.014622/28.974735>. (Erişim Tarihi: 19.10.2022).

35 Vahan Dikiciyan, Varlık Vergisi uygulamalarında en ağır vergileri ödeyecekler içinde yer almış ve 1.000.000 TL vergi çıkartılmıştır. Betül Tansel, *Türkiyeli Ermeniler Ve Ermeni Sorunu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s.37.

36 Aris İnciyan, sahip olduğu sabun fabrikasını 1955 yılında Mehmet Rifat Evyap ve Ahmet Fikret Evyap'a devretmiştir. Türk yatırımcılar bu fabrikada günümüzde halen kullanılan bir traş sabunu üretimine başlamıştır. <https://blog.ofix.com/duru/> (Erişim Tarihi: 19.10.2022).

37 Keşam Kavafyan, 1888'de İstanbul'da dünyaya gelmiş ve 30 Kasım 1959'da İsviçre'de tedavi gördüğü sırada hayatını kaybetmiştir. İstanbul'un tanınmış mimarlardan birisidir. En bilinen eseri İstanbul Kadıköy'de Türk havacılığının ilk kurucusu olan Süreyya İlmen

Garbis Arzuyan isimli Ermeni cemamatine mensup Türk vatandaşları tarafından “*Tayyare Yardım Derneği*” kuruldu.³⁸ Daha sonra diğer azınlıkların da benzer dernekler kurması nedeni ile bu derneğe “*1 Numaralı Dernek*” ismi verildi. Dernek üyeleri 11 Temmuz 1934’te THK İstanbul şubesinde yetkililer ile bir toplantı düzenledi. Toplantıda Ermeni vatandaşlarımız tarafından kurulan Tayyare Yardım Derneği’nin başkan ve kâtibi seçildi.³⁹ Toplantıyı sayfalarına taşıyan Son Posta gazetesi haberi “*Öz vatanda birliği ve ülkü kardeşliğini ifade eden bu teşebbüs Ermeni vatandaşlarımızın cidden iftihar edebilecekleri büyük bir iştir*” yorumu ile vermiştir.⁴⁰ Cumhuriyet gazetesi ise Türk vatandaşı Ermenilerin Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlılığını şu sözlerle övmüş ve Ermeniler tarafından bir veya iki uçak alınmak istendiğine vurgu yapmıştır:

“Ermeni vatandaşlarımızın Türkiye’nin sadık tebası olan Ermenilerin memleketin kahraman müdafii olan Türk ordusuna bir veya iki tayyare hediye etmek istediklerini söylemişler ve aralarında iane cem’i için müsaade istemişlerdir. Bunların müracaatları memnuniyetle karşılanmış ve aralarında teşkilat yapmalarına müsaade edilmiştir.”⁴¹

Ermeni vatandaşların bu teşebbüsü İstanbul’da Ermenice yayınlanan gazeteler tarafından da destek görmüştür. Bu meyanda Nor Lur gazetesi, neşrettiği bir makalede özetle şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Bu teşebbüse ön ayak olan zevatın bu hareketi, bütün Ermeniler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Herkesin vatana karşı merbutiyetini ispat için iktidarı nispetinde teberruatta bulunacağı şüphesizdir. Biz bu işin Türk matbuat ve efkârı umumiyesinde, vatan müdafaasına ait bir meselede yalnız nakdi bir iştirak değil, halkın vatanperverane hissiyatının bir tezahürü olarak telakki edilmesini arzu ederiz.”⁴²

Ermenice yayın yapan Jamanak gazetesi de “*Vatana Karşı Vazifemiz*” başlığı ile neşrettiği bir makalede şu ifadeye yer vermiştir:

“Tayyare Cemiyetine yardımda bulunmak üzere bazı maruf zatlardan hususi bir heyet teşekkül etmesi etrafta büyük bir alaka ve teveccüh uyandırmıştır. İşte bundan ilham alarak Rum ve Musevi vatandaşlarımız dahi böyle bir teşebbüse

tarafından yaptırılan Süreyya Operasıdır. https://en.wikipedia.org/wiki/Kegham_Kavafyan (Erişim Tarihi: 19.10.2022).

38 “Ermeniler Bir Tayyare Alacaklar”, *Vakit*, No: 5927, 09 Temmuz 1934, s.3. “Tayyare Cemiyetine Yardım”, *Milliyet*, No: 3021, 09 Temmuz 1934, s.5. Milliyet gazetesi bir sonraki günkü yayınında aynı isimleri tekrar zikrederek “*Bu hayırlı teşebbüsler memleketimizin her tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.*” haberine vermektedir. “Hava Kuvvetlerimize Yardım”, *Milliyet*, No: 3022, 10 Temmuz 1934, s.2

39 “Ermeni Vatandaşların Tayyaresi”, *Haber*, No: 971, 12 Temmuz 1934, s.3, “Ermeni Vatandaşlarımızın Tayyare Cemiyetine Yardımları”, *Milliyet*, No: 3024, 12 Temmuz 1934, s.2. “Ermeni Vatandaşlarımızın Tayyare Cemiyetine Yardımları”, *Akşam*, No: 5660, 13 Temmuz 1934, s.3.

40 “Ermeni Vatandaşlar Bir Yardım Derneği Kurdular”, *Son Posta*, No: 1424, 12 Temmuz 1934, s.12.

41 “Ermenilerin Ordumuza Alacakları Tayyareler”, *Cumhuriyet*, No: 3656, 27 Temmuz 1936, s.2.

42 “Ermenilerin Yurda Merbutiyetleri, Ermeni Gazeteler Son Teşebbüsü Alkışlıyorlar”, *Cumhuriyet*, No: 3665, 21 Temmuz 1934, s.2

girişmeye karar vermişlerdir. Vatanın müdafası uğrunda her teşebbüsü yalnız hissiyat-ı vatanperveranelerinden mütevellit bir vazife telakki eder ve heyete candan muvaffakiyetler dileriz. Cemiyetimizin her sınıfı iktidarı nispetinde iştirak etmeli, yurda karşı olan alaka ve rabitasını bu suretle izhar etmelidir.”⁴³

Topluluklarını bağış toplamaya ikna etmek için Ermeni Patrikhanesi de devreye girmiş ve aşağıda verilen metni İstanbul’ daki bütün Ermeni kiliselerinin vaiz ve başpapazlarına ve kiliselerin idare heyetlerine göndererek kiliselerde okunmasını talep etmiştir. Metinde Türk vatandaşı Ermenilerin Türkiye’nin öz vatandaşı olarak asırlardan beri Türkiye’nin gelişmesi için hizmette buldukları hatırlatıldıktan sonra Türk hava gücünün kuvvetlendirilmesi için de olanca güçleri ile çalışmaları gerekliliği vurgulanmıştır. Bütün Ermeni vaiz ve başpapazların, kalplerine ve duygularına uygun olan bu girişimi desteklemeleri istenmiştir. Metinde 1 Numaralı derneğin kuruluşuna vurgu yapıldıktan sonra Ermeni vatandaşlarımız bağış yapmaya şu sözlerle davet edilmiştir:

“Binaenaleyh bu yüksek maksadı vatanperveraneyi ve işin kudsiyetini nazarı dikkate alarak ehemmiyetle tavsiye ederiz ki cemaatimiz her sınıf ve tabakaları bu münasebetle vukuu bulacak teberruata bol bol iştirak ve bu suretle komitenin mesai ve müraaatlarını semerdar etmeği müsaraaat eylesin.”⁴⁴

Ermeni toplumu içinde hızlı bir çalışma gösteren derneğin, 4 Ağustos 1934 tarihinde topladığı bağış miktarının 5.000 liraya ulaştığı duyurulurken,⁴⁵ ilk bağışların dernek üyeleri tarafından yapıldığı Türk gazetelerinde yer almıştır.⁴⁶ İlaveten Türk ordusu için alacakları iki uçağa “Gazi Paşa” ve “İsmet” isimlerinin verilmesini arzu ettiklerini beyan etmişler ve bağış taahhütlerinin toplamının 30.000 lirayı aştığını belirtmişlerdir.⁴⁷

Ermeni vatandaşlar tarafından toplanan bağışların ilk taksiti olarak ağustos ayı sonunda THK veznesine 4.000 lira ödeme yapılmıştır. Gazeteler, İstanbul’ da 50.000 Ermeni vatandaşımızın yaşadığına vurgu yaparak, çocuk ve kadınların haricinde kalan 30.000 Ermeni vatandaşımızın düzenli bağışları ile kısa zamanda uçakların alınabileceğini vurgulamıştır.⁴⁸ 50.000 kişilik bir topluluktan kadın ve çocukların çıkarılması ile 30.000 kişilik bir bağışçı sayısına ulaşılması

43 Aynı yer.

44 “Ermeni Patriği, Milleti, Hava Kuvvetlerimize Yardıma Davet Ediyor”, *Cumhuriyet*, No: 3669, 25 Temmuz 1934, s.4.

45 “Ermeni Vatandaşların Alacakları Tayyareler”, *Akşam*, No: 5682, 4 Ağustos 1934, s.5.

46 “Ermeni Vatandaşlar”, *Akşam*, No: 5683, 5 Ağustos 1934, s.3.

47 “İki Tayyare”, *Halkın Sesi*, No: 2245, 14 Ağustos 1934, s.4, “İstanbul’ daki Ermeniler ‘Gazi’ ve ‘İsmet’ Namlarıyla İki Tayyare Alıyor”, *Yeni Asır*, No: 8721, 14 Ağustos 1934, s.3, “Ermeni Vatandaşlar İki Tayyare Alıyorlar, Orduya Hediye Edilecek olan Bu Tayyarelere Gazi Hazretleri ve İsmet Paşa’nın İsimleri Verilecek”, *Cumhuriyet*, No: 3690, 14 Ağustos 1934, s.4.

48 “Tayyare Cemiyetine”, *Halkın Sesi*, No: 2258, 30 Ağustos 1934, s.4, “Tayyare Cemiyetinin Yeni Dernekleri”, *Son Posta*, No: 1473, 30 Ağustos 1934, s.6, “Tayyare Dernekleri”, *Milliyet*, No: 3074, 31 Ağustos 1934, s.3, “Ermeni, Musevi ve Rum Vatandaşların Yardımları”, *Cumhuriyet*, No: 3707, 31 Ağustos 1934, s.4. “Tayyare Cemiyeti”, *Akşam*, No: 5725, 16 Eylül 1934, s.3, “Ekaliyetlerin Yardımı”, *Milliyet*, No: 3091, 17 Eylül 1934, s.3.

biraz zor bir olasılıktır. Bu girişim ile bağışçı sayısının mümkün olduğu kadar arttırılması, Türk toplumu ile entegre olmaya ve Türk toplumunun kaygı ve ümitlerine ortak olma niyetinde olduklarını vurgulama çabası içine girdikleri sonucu çıkartılabilir.

27 Eylül'de THK veznesine 3.000 lira daha bağış yatırılması ile Ermeniler tarafından yapılan bağış miktarı 7.000 liraya ulaştı.⁴⁹

Bu bağışları arttırmayı arzu eden Ermeni vatandaşlarımız Şişli, Feriköy, Pangaltı bölgelerinde bağış toplamak için ayrı tali dernekler kurmuştur.⁵⁰ Tali derneklerin sayısını arttırma gayreti içine giren dernek Feriköy ve Beyoğlu için tali dernekler kurduktan sonra Samatya ve Üsküdar'da da tali dernek açma çabasına girişmiştir.⁵¹

Ermeni vatandaşlarımızın kurdukları 1 Numaralı Derneğin yoğun çalışması sonucu, THK'ye 50-500 lira arasında bağış yapan 66 Ermeni asıllı Türk vatandaşı "*Tayyare Madalyası*" almaya hak kazanmış ve madalya beratlarının hazırlanıp gönderilmesi THK İstanbul Şubesi'nce genel merkezden talep edilmiştir.⁵² Madalya dağıtım töreni 27 Aralık 1934 tarihinde Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ'ın makamında yapılmış, 10'u Altın⁵³, 15'i Gümüş⁵⁴ ve 41'i Bronz⁵⁵ Tayyare Madalyası olmak üzere toplam 66 vatandaşımıza

49 "Ermeni Vatandaşların Tayyaresi", *Haber*, No: 869, 28 Eylül 1934, s.3, "Ermeni vatandaşlarımızın Alacakları Tayyare", *Vakit*, No: 6008, 28 Eylül 1934, s.4, "Ermeni Vatandaşlar, Tayyare Cemiyetine 3.000 Lira Daha Verdiler", *Cumhuriyet*, No: 3736, 29 Eylül 1934, s.2, "Ermeni Vatandaşların Hamiyeti", *Savaş*, No: 270, 30 Eylül 1934, s.1, "Tayyare Cemiyetine Yardım", *Akşam*, No: 5743, 4 Ekim 1934, s.5. *Vakit* gazetesi haberi 10 Eylül 1934 tarihinde duyurduğundan dernek içinden istihbarat almış olmalıdır. "Ermeni ve Musevi Vatandaşların Yardım Derneği", *Vakit*, No: 6020, 10 Eylül 1934, s.3.

50 "Ermeni Vatandaşların Tayyaresi", *Haber*, No: 878, 7 Ekim 1934, s.3, "Ermeni Vatandaşların Tayyare Cemiyetine Yardımları", *Cumhuriyet*, No: 3744, 7 Ekim 1934, s.3.

51 "Tayyare İnesi", *Akşam*, No: 5754, 15 Ekim 1934, s.5. Beyoğlu ciheti için teşkil edilen komisyon azaları şunlardır: Dr. Mezburyan, M. Ütüciyan, Profesör H. Celal, L.Surenyan, K.Sarafyan, Dr. Keresteciyan, G. Gülbolyan, L. Sarıyan, S. Baronyan, Limonciyan, Pembeyan, Madikyan. "Türk-Ermeni Tayyare Derneği Faaliyette", *Milliyet*, No: 3128, 24 Ekim 1934, s.3.

52 "Tayyare Madalyası", *Akşam*, No: 5776, 16 Kasım 1934, s.3, "Tayyare Madalyası Alacak Ermeni Vatandaşlar", *Milliyet*, No: 3152, 17 Kasım 1934, s.3. *Milliyet* gazetesi dağıtılacak madalya sayısını 53 olarak açıklamıştır. "1 Numaralı Tayyare Derneği", *Milliyet*, No: 3150, 15 Kasım 1934, s.3.

53 Altın Madalya Alanlar: Simin Kayseriliyan, Mihrib Geseryan, Sarkis Kınacıyan, Aram Kınacıyan, Karabet Toplayan, İstapan Berberyan, Vahan Dikiciyan, Narliyan Lütfiyan ve şürekâsı, Nedros Horasancıyan, Serkis Hovakimyan, Aris İnciyan.

54 Gümüş Madalya Alanlar: Sisak Ardiyan, Kegork Acemiyan, Mardik Şekerciyen, Horasancıyan Biraderler, Arşak Çuhacıyan, Seponciyan, Karabet Arzuyan, Hovakimyan Biraderler, Demirciyan Biraderler, Kavafiyen Biraderler, Kegorg Mahpusyan, Leon Dindesyan, Altıparmak biraderler.

55 Bronz Madalya Alanlar: Avadis Süreniyan, Mıgırdıç Yazmaciyan, Cümbüşyan, Kambarozyan, Leon Ziver, K. Kuyumciyan, Mikailyan, Serkis Gedikliyan, Ekmekciyan, Mıgırdıç Beyazyen, Nerses Hancıyan, Hezanet Uslükyan, Roben Babikyan, Kaspar Kasparyan, A. Boncukciyan, Kasapyan, Yervant Çizmeciyan, Apelyan, Zareh Nuhan, Garabet Pamukçıyan, M. G. Papazyen, Tolokyan biraderler, Kirkir Fındıklıyan, Artin Sarafyan, Nikoğos Kapriyan, Arsenyan, Hayik Horenyan, Samancıyan Biraderler,

madalyaları Vali tarafından verilmiştir. Törende konuşma yapan Vali Muhittin Üstündağ başışçılarını kutlamıştır. Başışçılar adına konuşma yapan Avukat Leon Zeyur özetle şu sözleri söylemiştir:

“... Amacımız, ulusal ülkünün çerçevesi içinde, Büyük Başbuğunuz, Atatürk'ün çizdiği ışıklı ve yalın yolda gece gündüz çalışmak ve bu alanda varımızı yoğumuzu harcamaktır. Eğer, ufak bir iş görebildikse, ne mutlu bize.”⁵⁶

Dönemin hemen hemen tüm gazetelerinde yer alan⁵⁷ bu törenin Vali'nin makam odasında yapılmasından ve törenden sonra çekilen fotoğrafın⁵⁸ incelenmesinden 66 Ermeni vatandaşımızın hepsinin törene katılmadığı anlaşılmaktadır.

1 Numaralı Tayyare Derneği'nin bir sonraki başışı olan 1.000 lira, 30 Ocak 1935 tarihinde THK veznesine yatırıldı.⁵⁹ İlk önce 4.000 daha sonra 3.000 lira başış toplayan derneğin bu sefer 1.000 lira toplayabilmiş olması düşündürücüdür. Bu husus kampanyaya duyulan ilginin azalmasından kaynaklanabilir. Bu düşüşün önüne geçilmesi ve iki uçak alımı hedefine ulaşılması için 1 Numaralı Dernek üyeleri, 17 Haziran 1935 tarihinde THK İstanbul şubesi ile bir toplantı düzenleyerek, dernek gelirlerinin arttırılması ve iki uçak başışlama hedefine bir an önce ulaşılabilmesi için aşağıdaki kararları almışlardır:

“1. Mümkün olduğu kadar çabuk ve kısa yollardan gidilerek elde edilecek yardımın bir an evvel temini,

2. Çalışmaları iki misline çıkararak ve bu hususta tali dernekler seçmek.

3. Mütevelli heyetlerine tebligatta bulunmak,

4. Ermeni Patriğine ve bütün Ermeni rahiplerine kiliselerde hava tehlikesi

Artin Karagözyan, Manon Nazliyan, BardizbanyanBiraderler, Ardaş Bezezyan, Garabet Hekimyan, Agop Civelekyan, Leon Sariyan, Ermon Canibedenyan, Emil Slagöz, Bağdasar Agopyan, Kirkor Becidyan, Bedros Gümüşyan.

56 “Tayyare Cemiyetine Yardım Edenler, Dün Vilayette Cemiyete Yardım Eden Ermeni Yurttaşlara Madalyalar Verildi”, *Kurun*, No: 6099, 28 Aralık 1934, s.3.

57 “Tayyare Cemiyetine Yardım Eden Yurttaşlar”, *Kurun*, No: 6097, 26 Aralık 1934, s.4, “Tayyare Madalyaları”, *Kurun*, No: 6098, 27 Aralık 1934, s.3, “Tayyare Madalyası, Dün 66 Ermeni vatandaşa Madalya Verildi”, *Akşam*, No: 5818, 28 Aralık 1934, s.1 ve 3, “Tayyare Madalyası Alan Ermeni Yurttaşlarımız”, *Son Posta*, No: 1532, 28 Aralık 1934, 8 s.11, “Ermeni Vatandaşlara Madalya Verildi”, *Ulus*, No: 4824, 28 Aralık 1934, s.3, “Ermenilere Madalya Verildi”, *Yeni Asır*, No: 8837, 28 Aralık 1934, s.3, “Ermeni Vatandaşlar”, *Zaman*, No: 191, 28 Aralık 1934, s. 6. Milliyet gazetesi haber başlığında 60 kişinin madalya aldığını yazarken, haber içeriğinde sayıyı 66 olarak vermiştir. *Milliyet*, No: 3193, 28 Aralık 1934, s.2. Cumhuriyet gazetesi sayıyı 66 olarak verirken madalya tiplerinin toplamını 60 olarak vermiştir. “Tayyare Madalyası Alan Ermeni Vatandaşlarımız”, *Cumhuriyet*, No: 3817, 28 Aralık 1934, s.6.

58 Bakınız Ek-3.

59 “Ermeni Vatandaşlarımızın Yardımı”, *Cumhuriyet*, No: 3848, 31 Ocak 1935, s.6, “Ermeni Yurttaşların Teberru”, *Kurun*, No: 6134, 3 Şubat 1935, s.4, “Ermeni Yurttaşlar Bin Lira Verdiler”, *Milliyet*, No: 3228, 03 Şubat 1935, s.3. Bu başışla birlikte Ermeni vatandaşlarımızın yaptığı başış toplamı 8.000 liraya ulaşmasına karşılık *Akşam* gazetesi ileri tarihli bir yayında başış toplamını 9.000 lira olarak vermektedir. “Tayyare İanesi”, *Akşam*, No: 5896, 21 Mart 1935, s.4.

ve Ermeni vatandaşların Hava Kurumu'na bir an evvel üye yazılmaları hakkında sözler söylemeleri için tebliğat yapılması.”⁶⁰

Ertesi gün kendi aralarında toplantı yapan dernek üyeleri, Ermeni Patrikhanesi'ne müracaat ederek, gelecek pazar günü Ermeni kiliselerinde vatandaşların üyeliğe kaydolmakta acele etmelerinin ruhani makamlarca halka tavsiye olunması talep edildi. Ayrıca İstanbul'un muhtelif semtlerinde bulunan 32 kilisenin mütevelli heyetlerinin hemen faaliyete geçirilmesi, heyetlerle derneğe üye yazım işine bakılması, yapılan listelerin ve alınan taahhütnameleri dernek merkezine göndermelerine karar verildi.⁶¹ 23 Haziran 1935 Pazar günü Ermeni kiliselerinde yapılan ibadetten sonra vaizler, yurdun hava tehlikesine karşı korunması için yapılacak yardımı anlatmışlar ve cemaati yardıma teşvik etmişlerdir.⁶² İlâveten İstanbul'da Ermenice olarak yayın yapan Norhuys gazetesi de bir günlük gelirini THK'ye bağışlama karar almıştır.⁶³

Ermeni vatandaşlar kurdukları dernek ile THK'ye bağış toplamaya çalışırken 30 Kasım 1935 tarihinde sadece iki gazetede yer alan bir haber ile tüm azınlıklara mensup yardım derneklerinin kapatıldığı ve bu derneklere bağlı vatandaşların ayrı çalışmalarının uygun olmaması nedeni ile doğrudan THK içinde çalışmalarının daha doğru bulunduğu duyurulmuştur. Haber içeriğinde kararın 1 Aralık 1935 tarihinden itibaren geçerli olduğu vurgulanmıştır.⁶⁴ Bu kapatma olayı azınlıklar tarafından uçak bağışı için açılmış derneklere özel bir kapatma olmayabilir. 1935 yılında bağımsız dernek ve örgütler (Türk Ocakları ve kadın dernekleri gibi) kapatılıp Cumhuriyet Halka Partisi'nin alt kurumları haline getirilmiştir.

4.2. Musevi Yardım Derneği

Musevi vatandaşların THK'ye yardım için bir dernek kurma çalışması hemen hemen Ermeni vatandaşlarla aynı tarihte başladı.⁶⁵ THK ile ilk toplantılarını 14 Temmuz 1934 tarihinde yapan derneğin başkanlığına Yuda Alaluf seçildi. Başkan vekili Muiz Paralı olurken, Vitali Bahar⁶⁶, fahri murakıp olarak görev aldı. İzi Kases, İsak Niyego⁶⁷, Bension Benso ve Sabatay Benardeti

60 “Ermeni Vatandaşlar, Hava Tehlikesine Karşı Yapılacak Yardımı Bir An Evvel Neticelendirmeye Karar Verdiler”, *Cumhuriyet*, No: 3983, 18 Haziran 1935, s.1 ve 9.

61 “Ermeni Vatandaşlar Arasında”, *Tan*, No:0058, 19 Haziran 1935, s.8.

62 “Hava Kurumuna Yardım Toplantısı”, *Tan*, No: 0063, 24 Haziran 1935, s.6.

63 *Tan*, No:0060, 21 Haziran 1935,s.9. Söz konusu gazetenin bu girişimi Türk Hava Kurumu Genel Merkezinde memnuniyet uyandırmıştır. “Norhoys'a Teşekkür”, *Cumhuriyet*, No: 3997, 2 Temmuz 1935, s.3.

64 “Hava Kurumundan”, *Kurun*, No:6427, 30 Kasım 1935, s.4, “Üç Dernek Kaldırıldı”, *Tan*, No: 0222, 30 Kasım 1935, s.11.

65 “Hava Kuvvetlerimize Yardım”, *Milliyet*, No: 3022, 10 Temmuz 1934, s.2.

66 1893 yılında Ankara'da dünyaya gelmiş ve 1976 yılında İstanbul'a vefat etmiştir. <https://www.ancestry.com/genealogy/records/vitali-bahar-24-922x1g> (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022)

67 Her nevi cam kristal ve ayna deposu sahibidir. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/108292> (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022)

dernek yönetiminde yer aldı. Derneğin ilk kurulan Ermeni Derneği gibi THK resmi makbuzları ile bağış toplaması kararlaştırıldı. Dernek tarafından yapılan açıklamada; öz yurdumuzda Türk birliği ve ülkü kardeşliği ile candan çalışarak Tayyare Cemiyeti'ne en çok derecede yardım ve sürekli iane temini esaslarının tespit edildiği duyuruldu.⁶⁸

THK tarafından "2 Numaralı Dernek" adıyla tanımlansa da bazı gazete yayınlarında "Türk-Musevi Tayyare Yardım Derneği" isminin kullanıldığı görülmektedir. Dernek, çalışma alanını Hasköy, Balat ve Kuzguncuk'un dâhil olduğu yedi kısma böldü ve İstanbul'da bulunan Musevi vatandaşları ayda beş kuruştan aşağı olmamak üzere bağış verecek şekilde cemiyete aza kaydetmek suretiyle çalışmaya başladı.⁶⁹

Derneğin çalışmaları sonucu ilk bağış ödemesi-Ermeni derneği ile birlikte-ağustos ayı sonunda yapıldı ve THK veznesine 2.500 lira yatırıldı.⁷⁰ Musevi takviminin yılbaşı olan 10 Eylül günü sinagoglarda yapılan dini törenlerden sonra mensuplarını THK'ye bağış vermeye teşvik eden beyannameler okundu.⁷¹ 2 Numaralı Derneğin bu girişim ve çalışmaları sonucu kendi cemaatlerinden toplamayı taahhüt ettikleri bağış miktarı 18.000 liraya yükseldi.⁷²

İstanbul'da ikamet eden Musevi vatandaşlarımızın bu çabasına İzmir'de ikamet eden Musevi vatandaşlarımızdan da destek geldi. 24 Ekim 1934 tarihinde THK İzmir Şubesi'ne başvuran İzmirli Musevi vatandaşlar, bir dernek teşkil etmeye ve memleket müdafaası için faal bir şekilde çalışmaya karar verdiklerini bildirdiler.⁷³ Ne yazık ki bu derneğin çalışmasına dair gazetelerde başka bir haber yer almadığı için dernek çalışmalarının neticesi hakkında bilgi edinilemedi.⁷⁴

1935 yılının mart ayı ortasında THK'ye bağışta bulunan 36 Musevi vatandaşa THK Tayyare Madalyası verileceği ve toplam bağış miktarının 5.000

68 "Museviler de Tayyare Alacaklar", *Milliyet*, No: 3027, 15 Temmuz 1934, s.3, "Musevi Vatandaşlarımızın Yardım Derneği", *Son Posta*, No: 1427, 15 Temmuz 1934, s.10, "Tayyare Cemiyetinde Toplantı", *Vakit*, No: 5933, 15 Temmuz 1934, s.3, "Yahudi Vatandaşlar ve Tayyare Cemiyeti", *Cumhuriyet*, No: 3659, 15 Temmuz 1934, s.2, "Vatani Bir Teşebbüs", *Akşam*, No: 5663, 16 Temmuz 1934, s.3.

69 "Musevi Vatandaşların Yardımı", *Cumhuriyet*, No: 3690, 14 Ağustos 1934, s.4.

70 "Tayyare Cemiyetine", *Halkın Sesi*, No: 2258, 30 Ağustos 1934, s.4, "Tayyare Dernekleri", *Milliyet*, No: 3074, 31 Ağustos 1934, s.3, "Ermeni, Musevi ve Rum Vatandaşların Yardımları", *Cumhuriyet*, No: 3707, 31 Ağustos 1934, s.4.

71 "Musevilerin Yılbaşı Bayramı", *Milliyet*, No: 3085, 11 Eylül 1934, s.3.

72 "Tayyare Cemiyeti", *Akşam*, No: 5725, 16 Eylül 1934, s.3, "Ekaliyetlerin Yardımı", *Milliyet*, No: 3091, 17 Eylül 1934, s.3.

73 "İzmir Musevileri Tayyare Alacaklar", *Hâkimiyet-i Milliye*, No: 4733, 25 Ekim 1934, s.4.

74 Bu girişimden yaklaşık dokuz ay sonra İzmir Musevilerinden bir heyet CHP İzmir İl Başkanı Avni Doğan'ı yerinde ziyaret ederek yardım işi için konuşmuşlar ve elden gelen fedakârlığın esirgenmeyeceğini söylemişlerdir. Bu olayın dışında Musevi Türk vatandaşı, Türk Mensucat anonim şirketi yönetim kurulu başkanı, M. Hanri Jiro 10,000 lira bağışlamış ve bundan başka 2,000 liralık üye temin edeceğine söz vermiştir. Aynı şirketin memurları da maaşlarından yüzde 2 vermeyi taahhüt etmişlerdir. "İzmirli Musevi Vatandaş Tayyareye 10,000 Lira Verdi", *Haber*, No: 1266, 17 Temmuz 1935, s.8.

liraya⁷⁵ ulaştığı gazeteler aracılığı ile duyuruldu.⁷⁶

Musevi vatandaşlardan Tayyare Madalyası almaya hak kazananların töreni, Rum vatandaşlarla aynı anda, 12 Haziran 1935 tarihinde yapıldı. THK İstanbul Şubesi'nde yapılan törende madalyalar İstanbul Vali Yardımcısı Rüknettin Sözer ve THK İstanbul Şube Başkanı Bay İsmail Hakkı Başak tarafından verilirken, Eskişehir Milletvekili İstamat Özdamar da törene iştirak etti. Vali Vekili Rükneddin Sözer madalyaları dağıtmadan önce madalya almaya hak kazananları kutlayan kısa bir konuşma yaptı. Daha sonra Musevi vatandaşlarımızdan 6 kişiye Altın⁷⁷, 14 kişiye Gümüş⁷⁸ ve 17 kişiye Bronz⁷⁹ Tayyare Madalyaları verildi.⁸⁰

Musevi vatandaşlarımıza Tayyare Madalyalarının verilmesinden dört ay sonra, 1 Numaralı Dernek ile aynı tarih ve gerekçeyle 2 Numaralı Dernek de kapatıldı.⁸¹

4.3. Rum Yardım Derneği

Rum vatandaşlarımızın da THK'ye yardım için kendi aralarında bir dernek kuracakları hemen hemen diğer iki derneğin kuruluşu ile birlikte duyurulmasına karşılık,⁸² diğer iki dernekten sonra teşkilatlanabilmişler ve THK İstanbul Şubesi ile ilk toplantılarını 21 Temmuz 1934 tarihinde yapabilmişlerdir. Bu toplantıda İstilyanos Kömürcüoğlu 3 Numaralı Dernek

75 İleri tarihli gazeteler Musevi vatandaşlarımızın bağış miktarını 2.500 lira olarak vermektedir. "Tayyare Cemiyetine Teslim Edilen Teberruat", *Yeni Asır*, No: 8883, 28 Ağustos 1935, s.3.

76 "Tayyare İanesi, Bazı Musevilere Tayyare Madalyası Verilecek", *Akşam*, No: 5894, 19 Mart 1935, s.3. Musevilerin bağış miktarının 5.000 liraya ulaştığı "Tayyare İanesi", *Akşam*, No: 5896, 21 Mart 1935, s.4. Cumhuriyet gazetesi Madalya miktarını 39 olarak vermektedir. "Rum Vatandaşlara Madalya", *Cumhuriyet*, No: 3880, 25 Mart 1935, s.5. aynı gazete ileri tarihli bir yayınında ise sayısı 37'ye indirmiştir. "Rum ve Musevi Vatandaşlara Madalya", *Cumhuriyet*, No: 3976, 11 Haziran 1935, s.9.

77 Altın Madalya Alanlar: Muiz Pazallı, Mihal Çıkvaşvilli, İzak Niyogo, Sabatay Benaldeti, M. Kalderon, Vitali Polikara.

78 Gümüş Madalya Alanlar: Dbuaf Benhayım, Salamon Y. Levi, İsrail Salti, Benezra Finaseskenazi, Burla Biraderler, Annavi Mahdumları, Nesim Kazez Mahdumları, Dekola Biraderler, Şekip Adut, Avram Tazertez, İsaksagız, İzzak Koen, Muiz Abuaf.

79 Bronz Madalya Alanlar: Jak Hatem, Vitali Behar, Yuda Alalaf, Ben Hayim Pırlaçı, Emanoel Saporta, Vitali Kaneti, Pensa ve Sadaka, Aseo Tineo, Kaneti Biraderler, İzak Koen mahdumları, Menase Kuzen, Menahem Alğuyadiş, Ergaz Hason, Nesim Sisa, Varon Sedaka, Yuda Kombiyeti Mahdumları.

80 "Hava Kurumuna Yardım Edenler", *Kurun*. No: 6259, 13 Haziran 1935, s.1 ve 7, "Uçak Madalyası Alanlar", *Ulus*, No: 4984, 13 Haziran 1935, s.2, "Rum, Musevi Vatandaşlar Dün Madalya Verildi.", *Cumhuriyet*, No: 3978, 13 Haziran 1935, s.1 ve 10, "İstanbul'da 110 Rum ve Museviye Madalya Verildi", *Yeni Asır*, No: 8966, 14 Haziran 1935, s.3.

81 "Hava Kurumundan", *Kurun*, No:6427, 30 Kasım 1935, s.4, "Üç Dernek Kaldırıldı", *Tan*, No: 0222, 30 Kasım 1935, s.11.

82 "Hava Kuvvetlerimize Yardım", *Milliyet*, No: 3022, 10 Temmuz 1934, s.2, "Museviler de Tayyare Alacaklar", *Milliyet*, No: 3027, 15 Temmuz 1934, s.3, "Tayyare Cemiyetinde Toplantı", *Vakit*, No: 5933, 15 Temmuz 1934, s.3, "Yahudi Vatandaşlar ve Tayyare Cemiyeti", *Cumhuriyet*, No: 3659, 15 Temmuz 1934, s.2

başkanlığına seçilmiştir. Başkan yardımcılığı görevini Kostantin Siskidis, Murakıp görevine M. Fakaçelli getirildi. Vafidis, A Zahariyadis, İ. Yuvanidis, Yuvan Stavridis ve Yorgi Deyirmencioğlu dernekte görev aldı.⁸³ Ağustos ayı sonunda gazete haberlerinde Rum yurttaşlarımızdan kurulu 3 Numaralı Derneğin teşkilatlanmasını tamamlamadığı haber yapıldı.⁸⁴ 1934 yılı Eylül ayı ortasında Rum vatandaşlarımızın henüz bağış toplamadıkları belirtilmekle birlikte yakında önemli neticeler alınacağına ümit edildiği vurgulandı.⁸⁵

1934 yılının kasım ayına gelindiğinde Rum vatandaşlarımızdan herhangi bir girişim gelmemesi basının dikkatini çekti. Cumhuriyet gazetesinden Abidin Daver "Hem Nalina hem Mihına" başlıklı köşesinde Rum vatandaşların bağış isteksizliğini gündeme getirdi. Abidin Daver yazısında ilk önce havacılığın öneminden bahsetti, daha sonra konuyu Ermeni ve Musevi vatandaşlarımızın THK'ye yaptıkları yardıma getirdi. İstanbul nüfusu içinde Rumların Türklerden sona ikinci sırada bulduklarını vurguladıktan sonra sözü İstanbul'da yaşayan zengin Rumlara getirdi. İstanbul Rumlarının Yunanistan'a yaptıkları yardımın aynısı Türkiye için yapmalarının beklendiğini şu sözlerle açıkladı:

*"İane Komisyonu reisi tüccardan Kömürcüoğlu Efendi ile Şişman Yanko Ananyadi'nin oğulları, Doktor Kuremenos, Doktor Manuiloğlu, tüccardan Cambazoğlu ve ecza tacirlerinden İstefanidis Efendilerle daha isimlerini bilmediğimiz birçok Rum zenginleri önyak olduktan sonra Rum vatandaşlarımız, memlekete bir değil, birkaç tane tayyare hediye edebilirler ve edeceklerine de şüphe yoktur. Elverir ki iane komisyonu faaliyete esash surette geçsin ve evvela fakirlerden değil, zenginlerden işe başlasın. Geçenlerde bu sütunlarda Yunan ve hatta Rum zenginlerinin Yunanistan'a milyonlar hediye ettiklerinden bahsetmişim. Cumhuriyet vatandaşı İstanbullu Rumların da yurtlarının müdafaası için fedakârlıktan kaçınmayacaklarını şüphesiz addediyoruz."*⁸⁶

Abidin Daver'in bu yazısına cevap, bir ay sonra 3 Numaralı Derneğin Kurtuluş Temsilcisi olan Pantazidis Efendi tarafından verildi. Cumhuriyet gazetesine gönderdiği mektupta; olayın sorumlusu olarak 3 Numaralı Dernek Başkanını işaret eden Pantazidis, başarısızlığın nedenini sadece üye kaydı yaparak yıllık taahhüt almaktan kaynaklandığını, büyük bağış yapmaları için Rum zenginlerine müracaat edilemediğini açıkladı. Mektubunda, bu konuyu

83 "Rum Vatandaşlarımıza da Bir Tayyare Alıyorlar", *Milliyet*, No: 3034, 22 Temmuz 1934, s.1, "İstanbul'daki Rumlar", *Yeni Asır*, No: 8701, 22 Temmuz 1934, s.3, "Rum Vatandaşların Memleket Alakası", *Cumhuriyet*, No: 3665, 22 Temmuz 1934, s.4, "İstanbul'daki Rumlar", *Halkın Sesi*, No: 1227, 22 Temmuz 1934, s.4, "Rum Vatandaşların Tayyare Yardımı", *Hâkimiyet-i Millîye*, No: 4668, 22 Temmuz 1934, s.2.

84 "Tayyare Cemiyetinin Yeni Dernekleri", *Son Posta*, No: 1473, 30 Ağustos 1934, s.6. *Milliyet* gazetesi ise derneğin bağış topladığını ancak THK'na yatırmadığını belirtmektedir. "Tayyare Dernekleri", *Milliyet*, No: 3074, 31 Ağustos 1934, s.3.

85 "Tayyare Cemiyeti", *Akşam*, No: 5725, 16 Eylül 1934, s.3, "Ekaliyetlerin Yardımı", *Milliyet*, No: 3091, 17 Eylül 1934, s.3.

86 Abidin Daver, "Hem Nalina Hem Mihına, Rum Vatandaşlar, Sıra Size Geldi", *Cumhuriyet*, No: 3769, 11 Kasım 1934, s.3.

birkaç kez gündeme getirdiğini ancak çözüme ulaşmadığını belirtti.⁸⁷

3 Numaralı Derneğin çalışmaları, ilk meyvesi 21 Ocak 1935 tarihinde verdi. Rum vatandaşlarımızdan kurulu dernek THK veznesine 2.900 lira bağış yaptırdı.⁸⁸ Daha sonraki yayınlarda bağış miktarı 440, 1360, 800 liralık üç bağışın toplamı olmak üzere 2.600 lira olarak düzeltildi.⁸⁹

Bu bağışları yapan Rum vatandaşlarından Tayyare Madalyası almaya hak kazananların madalyaları, Musevi vatandaşlarımızla birlikte 12 Haziran 1935 tarihinde verildi ve 6 Altın⁹⁰, 24 Gümüş⁹¹, 46 Bronz⁹² Tayyare Madalyası hak sahiplerine dağıtıldı.⁹³

16 Haziran tarihinde büyük Pandekot Yortusunda Rum Patriği bütün kiliselere bir tamim gönderdi ve bu tamimde memleketin hava tehlikesine karşı yapılması icap eden şeylerle beraber Rum vatandaşları Hava Kurumu'na üye yazılmaya davet etti.⁹⁴ 2 Numaralı Derneğin son faaliyeti; 31 Ağustos Cumartesi

87 "Rum Zenginleri, Tayyare Cemiyetine Neden Yardım Edememişler", *Cumhuriyet*, No: 3777, 20 Kasım 1934, s.6. Pantazidis Efendinin gazetede yayımlanan mektubunun tam metni EK-5'de verilmiştir.

88 İlk başlarda bağış miktarı 2.900 lira olarak duyurulmuştur. "Rum Vatandaşların Tayyareye Yardımları", *Milliyet*, No: 3216, 22 Ocak 1935, s.3, "Rum Vatandaşlarımızın Hamiyeti", *Cumhuriyet*, No: 3839, 22 Ocak 1935, s.3. Bazı gazeteler Rum vatandaşlarımızın derneğin 5.000 lira bağış yatırdığı ve yakın tarihte 3.000 lira daha yatıracığı haber yapılmıştır. "Tayyare İnesi", *Akşam*, No: 5896, 21 Mart 1935, s.4. başka bir gazete ise 2.900 lira bağışta bulunduğu yakında 3.100 lira daha bağışlanarak bağış miktarının 6.000 liraya ulaşacağını haber yapmıştır. "Tayyare Cemiyetine Yardım", *Akşam*, No: 5910, 4 Nisan 1935, s.4.

89 "Tayyare Cemiyetine Yardım", *Akşam*, No: 5922, 16 Nisan 1935, s.5, "Rum Vatandaşlarımızın Tayyare Cemiyetine Yardımı", *Kurun*, No:6200, 15 Nisan 1935, s.4, "Rum Vatandaşların Gayreti", *Milliyet*, No: 3296, 15 Nisan 1935, s.3,

90 Altın Madalya Alanlar: Mihaliki Paupadopulo, İstilyanos, Ananyadi Kardeşleri Aleko Stefanadi, Setiriyadi Kardeşler, Malopulo A. Yuvanidi.

91 Gümüş Madalya Alanlar: Alekodulos, Nikola Karamanoğlu, Maç Pulos Kardeşler, Aleko Stilyanos, Kondopulas, Ruomn Rozmetas, Koço Palakos, Doktor A. Manailoğlu, Pastacı Anciapulos, Doktor Taptas, Andon Zahariadis, Pandazis Dampas, Yorgi Amaslidi, Kostantin Sambikos, Sepoğlu, Jorj Haci Dimitriyadis, Etnopula Kardeşler, Yorgi Değirmencioğlu, Kiryako Pamukoğlu, Y. Ayanoğlu, Pasifidis Haylidis, Niko Papakostantini, A.Ernopulo.

92 Bronz Madalya Alanlar: Doktor Fakaçelli, Karakaşoğlu Kardeşler, Seferoğlu Sapo, Bodos Atlamazoğlu, İstilyanos Vutas, Rıçça Yaano, Yorgi Teodoridis, Mayalidi Ramanidi, Dimitri, Vasil, Yorgi Palitaki, Jork Rarayanopulos, Ligor Tralidis, Gavuroğlu Kardeşler, Toma Mavridis, Kidi Ristofaridi, Aristoteli Topuzoğlu, Yaniluka, N. Kozoğlu, Banger Yani Alevrepulo, Mimar Apastolas, Pistikas, Laboratuvarcı A. Stüyanidi, Olimpos Gazoz sahibi Ligor Baslamaciz, Sava Nefticis, Dimitr, Yanifidis, Emanislidiveli, Çipasyanos, Kostantin, Litopulos, Sapuncakis, Yani Kukulapulos, M. Tomas, Piperidis, Molakotas, KArniliyas Hristidi, A. Anestidis, Dimitri, Yorgi Trisapulos, Koço Vasiliyadis, Vasiliyadis Hüdaverdi, Paraskevaidis Kardeşler, Yani Pastelas, Küpidis Kardeşler, Doktor Yorgi Mavromati, Miltiyadi Hayalidi, Simariyas, Yorgi Arapoğlu, Koço, Kemerli Sokak Tadarinepolitaki.

93 "Hava Kurumuna Yardım Edenler", *Kurun*, No: 6259, 13 Haziran 1935, s.1 ve 7, "Uçak Madalyası Alanlar", *Ulus*, No: 4984, 13 Haziran 1935, s.2, "Rum, Musevi Vatandaşlar Dün Madalya Verildi.", *Cumhuriyet*, No: 3978, 13 Haziran 1935, s.1 ve 10, "İstanbul'da 110 Rum ve Museviye Madalya Verildi", *Yeni Asır*, No: 8966, 14 Haziran 1935, s.3.

94 "Patrikhane Rum Vatandaşları Tayyarelerimizi Yardıma Davet Etti", *Haber*, No: 1235, 17 Haziran 1935, s.3, "Rum Kiliselerinde Tayyare Teberruna Teşvik", *Son Posta*, No: 1749, 17 Haziran 1935, s.3, "Hava Tehlikesine Karşı", *Tan*, No: 0057, 18 Haziran 1935, s.3.

günü saat 18:00'den sabaha kadar sürmek üzere Harbiye'de Belvü bahçesinde bir müsamere düzenlemek oldu.⁹⁵

Rum vatandaşlarımıza Tayyare Madalyalarının verilmesinden dört ay sonra, aynı tarih ve gerekçe ile 32 Numaralı Dernek kapatıldı.⁹⁶

Sonuç

26 Şubat 1925 tarihinde kurulan Türk Hava Kurumu, kuruluşunun hemen ardından ülke çapında bir "Tayyare İanesi" kampanyası başlattı. Kampanyanın ilk sekiz yılında azınlıkların bireysel olarak THK'ye bağış yaptıkları görülse de kendi toplumları adına uçak alımı için bir kampanya başlatmadıkları ve bir girişimde bulunmadıkları görülmektedir. "Tayyare İanesi" kampanyası süresince 1925-1939 yılları arasında Ermeni, Musevi ve Rum vatandaşlarımızdan 494'üne bağışları karşılığı Tayyare Madalyası verildi. Aynı dönemde tüm ülke çapında 10.208 madalya dağıtıldığı göz önüne alındığında toplam madalyaların yaklaşık %4,83'ünün azınlıklara mensup vatandaşlara dağıtıldığı görülmektedir. 1935 yılı nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu 18.892.182'dir. Toplam nüfusun 266.340'ını azınlık gruplar oluşturmaktadır. Azınlıkların toplam nüfusa oranı ise %1,4'tür.⁹⁷ Bu bilgi dikkate alındığında azınlıkların toplam nüfus içindeki oranlarından fazla bağış yaptığı ortaya çıkmaktadır. Daha sağlıklı değerlendirme yapılabilmesi için azınlıkların ülke genelindeki mali güçlerinin de dikkate alınarak bir karşılaştırma yapılması gerekir. Ne yazık ki söz konusu verilere ulaşmak ve karşılaştırma yapmak mümkün olmamıştır.

Azınlıklar 1934 yılının ortalarında toplumları adına uçak alımı için kampanya başlattı. Dernek kuruluşunu ilk gerçekleştiren Ermeni vatandaşlarımız oldu. Onları sırasıyla Musevi ve Rum vatandaşlarımız takip etti. 1935 yılı kasım ayı sonunda her üç dernek de kapatıldı.

Tablo-3: Azınlık derneklerinin çalışmaları sonucu THK veznesine yatırılan bağış miktarı

	1. Taksit	2. Taksit	3. Taksit	Toplam
1 Numaralı Dernek	3.000	4.000	1.000	8.000
2 Numaralı Dernek	2.500			2.500
3 Numaralı Dernek	440	1.360	800	2.600
Toplam				13.100

95 Tan, No: 0125, 25 Haziran 1935, s.2

96 "Hava Kurumundan", Kurun, No:6427, 30 Kasım 1935, s.4, "Üç Dernek Kaldırıldı", Tan, No: 0222, 30 Kasım 1935, s.11.

97 Enver Emre Öcal, "1927 ve 1935 Nüfus Sayımlarında Azınlıklar", İstanbul Topkapı Üniversitesi Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:1, Sayı:2 2022, s.25.

Yaklaşık 15 ay süren çalışmalar neticesinde en büyük bağış yapan Ermeniler oldu. Ermeni vatandaşlarımızdan teşkil edilmiş olan 1 Numaralı Dernek tarafından toplam 8.000 lira bağış toplandı. Ermenilerin bağış kampanyasında dikkati çeken konu, topladıkları bağış miktarından daha çok, kampanya süresinde kullandıkları söylemdir. Ermeni vatandaşlar bu kampanyayı, Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılıklarının ve Türk toplumuna uyumlarının bir göstergesi olarak yorumlamışlardır. Diğer iki azınlık grubunda bu türden söylem kullanıldığı tespit edilmemiştir.

Musevi vatandaşlarımızın kurduğu 2 Numaralı Dernek 2.500 lira bağış yapmıştır. 1 Numaralı Derneğin bağışları yanında oldukça sönük kaldığı görülmektedir. Musevi vatandaşlarımızın az bağış vermelerinin nedeni 1934 Trakya Olayları'ndan⁹⁸ olumsuz etkilenmiş ve bu şekilde tepkilerini göstermek istemiş olmalarından kaynaklanmış olabilir. Aynı dönemde basın üzerinden Musevi vatandaşlara Türkçe konuşmalarına yönelik baskı⁹⁹ olması da bağışların miktarını etkilemiş olabilir.

Bağış toplamak için en son kurumsallaşan ve en kötü kampanya yürüten Rum vatandaşlarımız oldu. 3 Numaralı Dernek üç taksit halinde toplam 2.600 lira bağış toplayabildi. Bağış olarak Musevi vatandaşlarımızın bağışlarını çok az farkla geçebildiler. Rumların bağış kampanyasını isteksiz yürüttükleri, diğer iki azınlığın gerisinde kalmamaya çalıştıkları söylenebilir.

Tablo-4: Azınlık derneklerinin çalışmaları sonucu verilen Tayyare Madalyası sayıları

	Altın	Gümüş	Bronz	Toplam
1 Numaralı Dernek	10	15	41	66
2 Numaralı Dernek	6	14	17	37
3 Numaralı Dernek	6	24	46	76
Toplam	22	53	104	179

Azınlık derneklerinin 15 aylık bağış kampanyası süresinde toplam 179 vatandaşa Tayyare Madalyası verildi. 1925-1939 döneminde azınlıklara mensup 494 vatandaşımıza Tayyare Madalyası verildiği dikkate alındığında; 1934-1935 yılları arasında Azınlık Dernekleri tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde alınan madalya sayısı toplam madalya sayısının %36,24'ünü teşkil etmektedir. Bu kapsamda 15 ay süren dernek çalışmalarından azınlıklar adına en fazla

98 Trakya Olayları; 24 Haziran-4 Temmuz 1934 tarihleri arasında Trakya bölgesinde Türk vatandaşı Yahudilere karşı girişilen şiddet eylemlerine verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Rifat N. Bali, *1934 Trakya Olayları Milli Olan Her Şey Bizimdir*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2013.

99 Söz konusu olaylar için Bkz.: Rifat N. Bali, "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-I", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 186, Haziran 1999, s.44-55 ve Rifat N. Bali, "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-II", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 187, Temmuz 1999, s.47-48.

verimin alındığı söylenebilir. Rum vatandaşlarımızın en isteksiz ve en az verimli kampanyayı yürütmelerine karşılık en fazla madalya alan azınlık olması ilginç bir tezat yaratmaktadır. Bu durumu madalya alan Rum vatandaşların en alt limitten bağış yapmış olmasına yorumlanabilir.

Derneklerin çalışmalar sonucu elde ettikleri gelirin %47'sinin dernek çalışmalarına, %5'inin de THK Genel Merkez çalışmaları için ayrılması¹⁰⁰ ve geri kalan %48'inin bağış olarak yatırılması uygulaması, asıl amaç olan orduya uçak alımının önündeki en büyük engel oluşturmuştur. Toplam 13.100 lira bağış THK veznesine yatırıldığı dikkate alındığında azınlıklara mensup vatandaşlarımızda yaklaşık 27.300 lira bağış toplanmış olması gerekir. Bir faaliyette gelirin %52 gibi büyük bir miktarının faaliyet giderlerine harcanması israf olarak kabul edilmelidir.

Üç azınlık toplumu arasında bir karşılaştırma yaparken, Musevi vatandaşlarımızın yurt dışında büyük bir diasporaya sahip oldukları, Rum yurttaşlarımızın güvenebilecekleri soydaş bir ülkenin olması, Ermeni yurttaşlarımızın dayanabilecekleri Ermenistan'ın, komünist rejime sahip bir federasyonun küçük bir üyesi olduğu dikkate alınmalıdır. Bu gerçeklik bağışların miktarında mutlaka etkili olmuş olmalıdır.

Son olarak azınlıklara ait üç derneğin kapatılmasında kamuoyuna açıklanan gerekçenin yetersizliğidir. Gerekçe olarak bu üç derneğin ayrı çalışmasının uygun bulunmadığı ve çalışmalarına THK bünyesinde devam etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Üç azınlık derneğine mensup vatandaşlarımızın THK İstanbul Şubesi'ne bağlı alt dernekler halinde çalışmalarının Türkiye ve Türk toplumu için ne gibi sakıncalar doğuracağını belgeler üzerinden tespit etmek mümkün olmamıştır. Hissedilen bu sakınca açıklanmaya muhtaç bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. İleri tarihlerde THK arşivinin tasnif edilerek araştırmacılara açılması konunun aydınlatılmasında şüphesiz ki en büyük kaynak olacaktır.

100 "Tayyare Cemiyetine Yardım", *Akşam*, No: 5743, 4 Ekim 1934, s.5.

KAYNAKLAR

I. Arşivler

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

II. Resmi Yayınlar

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Ankara Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1926.

Türk Hava Kurumu Tüzüğü, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2009.

III. Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Haber

Hâkimiyet-i Milliye

Halkın Sesi

Hava Dergisi

Havacılık ve Spor

Kurun

Kurun

Milliyet

Savaş

Son Posta

Tan

Ulus

Yeni Asır

Zaman

IV. Kitaplar

- ARI, Ferit, *Osmanlı Devletinde Havacılığın Doğuşu ve Tayyare Alımı İçin Yapılan İaneler (1911-1918)*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2017.
- BALİ, Rifat N., *1934 Trakya Olayları Milli Olan Her Şey Bizimdir*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- CEM, Ali, *İnönü Döneminde Sivil Havacılık Kurumları (1938-1950)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2022.
- ERCAN, Yavuz, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Azınlık Sorunu İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Kalan Sorunlar*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.
- FIRTINA, H. İbrahim, *Türk Hava Kurumu Tayyare Madalyaları 1925-2011*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018.
- Gönüllerden Göklere*, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Ankara, 2005.
- KAYMAKLI, Hulusi, *Havacılık Tarihinde Türkler*, C.II, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü, Ankara, 2006.
- KURT, Deniz, Pehlivan, YAVUZ, Korkmaz, Erdal, *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri Teşkilatlanma Tarihi 1923-1951*, C.II, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Hava Basımevi ve Neşriyat Komutanlığı, Ankara, 2020.
- KURT, Emin, *Türk Hava Kuvvetlerinin Kuruluşunda Bağış ve Yardımlar (1911-1914)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017.
- MERAY, Seha L., *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Birinci Takım, Cilt I, Kitap I, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- MERAY, Seha L., *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Birinci Takım, Cilt I, Kitap II, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- MERAY, Seha L., *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, İkinci Takım, Cilt II, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- TANSEL, Betül, *Türkiyeli Ermeniler Ve Ermeni Sorunu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

V. Makaleler

- AKYOL, Refik Ali, "Tayyare Cemiyeti Kanalı ile Hava Kuvvetlerine Mal Edilen Tayyareler ve Tevsim Merasimleri", *Hava Dergisi*, No:222, Yıl:44, Haziran 1966, s.14-16.

- AYDOĞAN, Abdullah, "Atatürk Dönemi Türk Havacılık Faaliyetleri Ve Havacılık Faaliyetlerinin Gelişim Süreci", Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD), 2020, 4(2), s.69-81.
- BALİ, Rıfat N., "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-I", Tarih ve Toplum, Sayı: 186, Haziran 1999, s.44-55.
- BALİ, Rıfat N., "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları-II", Tarih ve Toplum, Sayı: 187, Temmuz 1999, s.47-48.
- BÜYÜKAY, Yusuf, "Öncesi Orman Olmayan Arazilerin Orman (Rejimi) Dışına Çıkarılması Sorunu", Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, İstanbul, 2017, s. 525-546.
- ÇETİN, Cem, GÖÇER, Kenan, "Türk Havacılığının Kuruluşunda İane Kampanyaları", International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series, September 23-24, 2017, s.199-207.
- ERTAN, Temuçin Faik, "Sevr Ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 58, Bahar 2016, s. 21-37.
- KURT, Emin, "Türk Hava Kuvvetlerine Türk Halkının Desteği: Bağış Uçaklar", Türk Hava Kuvvetlerinin 100'ncü Yılı uluslararası Tarih Sempozyumu, Ayrıntı Basımevi, Ankara, 2013, s.302-317.
- ÖCAL, Enver Emre, "1927 ve 1935 Nüfus Sayımlarında Azınlıklar", İstanbul Topkapı Üniversitesi Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:1, Sayı:2 2022, s.9-30.
- ŞEHİDOĞLU, Süreyya H., "Kurtuluş Savaşı'nda Bir Vatandaşımızın Uçak-Bağışı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 24, Cilt: VIII, Temmuz 1992, s.602-604.
- UZUN, Hakan, "Türk Hava Kurumu Gelir Kaynakları: "Fitre, Zekât Ve Kurban Derileri Üzerine", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.IV, 15, Yıl 2007/Güz, s.161-176.

VI. İnternet Kaynakları

www.ancestry.com

www.blog.ofix.com/duru/

www.en.wikipedia.org

www.inhak.adalet.gov.tr

www.kulturenvanteri.com

www.saltresearch.org

www.zdergisi.istanbul.com

Extended Abstract

It is seen that the Turkish people donate to the strengthening as well as the establishment of Turkish aviation. It has been determined that Turkish people have made donations for the purchase of aircraft in three periods. In the establishment of the aviation organization for the Turkish army, which was the last attempt of the Ottoman modernization effort, due to the bad situation of the Ottoman finances, donations of the people were applied. In this donation campaign, which was initiated by the state between 1912-1914 and carried out by the Navy Society, more than 4,000,000 kuruş was collected to ensure that the first aircraft were purchased and the officers were given pilot training abroad. Although it was determined that minorities participated in the donation campaign individually during this period, no aircraft donation campaign was initiated by the communities they belonged to.

Although no donation campaign was started during the War of Independence, donations were made by both individuals and cities for the purchase of aircraft. The most well-known of these donations is the donations made by Nafiz (Kotan) Bey from Erzurum.

After the proclamation of the Republic, a donation campaign was started by the Turkish Aircraft Society (T.Ta.C). During this campaign, which is the longest-lasting fundraising effort, around 350 aircraft were purchased with the donations of the public. T.Ta.C. started to work to provide a solid air power to the young republic with the "Donated Aircraft" campaign, which it started right after its establishment. In accordance with the first regulation of the society, it was decided that the cities and individuals who donated 10,000 liras would be deemed to have donated a plane and that the names of their donors would be given to the planes to be purchased. Later, since this amount was not enough to buy an airplane, T.Ta.C. It was announced to the public that an airplane would be purchased for a donation of 25,000 Turkish lira. Although the exact date has not been determined, the donation amount required to buy an airplane was updated as 40,000 liras, probably in the early 1930s after the 1929 world economic crisis.

After the establishment of T.Ta.C. in 1925 and the launch of the "Aircraft Delivery" campaign, they did not initiate a campaign for the minorities living in

Turkey to purchase aircraft on behalf of their communities. In 1929, the news of an American newspaper that the Jewish minority in Turkey started a campaign to donate airplanes to the army was researched by Turkish newspapers and it was determined that the Jewish minority did not initiate such a campaign.

After the proclamation of the Republic, a donation campaign was started by the Turkish Aircraft Society (T.Ta.C). During this campaign, which is the longest-lasting fundraising effort, around 350 aircraft were purchased with the donations of the public. T.Ta.C. started to work to provide a solid air power to the young republic with the "Donated Aircraft" campaign, which it started right after its establishment. In accordance with the first regulation of the society, it was decided that the cities and individuals who donated 10,000 liras would be deemed to have donated a plane and that the names of their donors would be given to the planes to be purchased. Later, since this amount was not enough to buy an airplane, T.Ta.C. It was announced to the public that an airplane would be purchased for a donation of 25,000 Turkish lira. Although the exact date has not been determined, the donation amount required to buy an airplane was updated as 40,000 liras, probably in the early 1930s after the 1929 world economic crisis.

After the establishment of T.Ta.C. in 1925 and the launch of the "Donated Aircraft" campaign, they did not initiate a campaign for the minorities living in Turkey to purchase aircraft on behalf of their communities. In 1929, the news of an American newspaper that the Jewish minority in Turkey started a campaign to donate airplanes to the army was researched by Turkish newspapers and it was determined that the Jewish minority did not initiate such a campaign.

In addition to changing the name of the institution to the Turkish Aeronautical Association (THK), in the context of increasing its revenues; Its 6th Congress, held on May 24, 1935, brought about a change in the organization's activities and fundraising procedures. Prime Minister İsmet İnönü brought up the importance of aviation and the activities carried out by THK in his long speech at the congress. Immediately after this congress, THK launched the "Those Who Know the Air Hazard" campaign. In addition to increasing the income sources of the institution, it was tried to ensure the continuity of the income to be obtained by switching to the annual fee. Annual donation commitments were received by registering new members from the public. Some cities and individuals have pledged to donate aircraft, and some have donated immediately. The conditions for writing "Member Who Knows the Air Hazard" by THK have been announced. According to these conditions, those who were registered had to commit to donate at least 20 liras each year.

The efforts of Turkish citizen minorities to help THK on behalf of their communities started before the "Those Who Know the Air Hazard" campaign. The first news on this subject was published in the newspaper Son Posta, dated July

3, 1934. In the news, it was stated that our Jewish and Armenian citizens started to work among themselves for donations to THK. After this news, news began to appear in the newspapers of the period that Jews, Armenians and Greeks started to work in their own communities to help THK. While the first organization for this purpose came from Armenian citizens, Jews followed. The last minority to engage in fundraising and organized for this purpose was the Greeks.

It was announced in the Turkish newspapers that the first donations were made by the members of the association, while it was announced that the amount of donations collected by the association, which showed a rapid work within the Armenian community, reached 5,000 liras on August 4, 1934. In addition, they declared that they would like the names "Gazi Pasha" and "Ismet" to be given to the two planes they would buy for the Turkish army, and stated that the total amount of donation commitments exceeded 30,000 liras. reached. While Armenian citizens were trying to collect donations for THK with the association they founded, on 30 November 1935, it was announced that aid associations belonging to all minorities were closed, and it was more appropriate to work directly within the THK, since it was not appropriate for the citizens affiliated to these associations to work separately. It was emphasized in the news content that the decision was valid as of December 1, 1935. This closure event may not be a special closure to associations opened by minorities for aircraft donation. In 1935, independent associations and organizations (such as Turkish Hearths and women's associations) were closed and turned into sub-institutions of the Republican People's Party.

The work of Jewish citizens to establish an association to help THK began almost at the same time as the Armenian citizens. It was decided that the association would collect donations with the official receipts of the THK, like the first established Armenian Association. Although it is defined as "Association No. 2" by THK, it is seen that the name "Turkish-Jewish Aircraft Aid Association" is used in some newspaper publications. As a result of the activities of the association, the first donation payment - together with the Armenian association - was made at the end of August and 2,500 liras were deposited at the THK cashier. As a result of this initiative and work of the Number 2 Association, the amount of donations they have committed to collect from their own congregations has increased to 18,000 liras. Four months after the Aircraft Medals were awarded to our Jewish citizens, Association No. 2 was closed on the same date and reason as Association No.1.

Despite the announcement that our Greek citizens will establish an association among themselves to help THK, almost together with the establishment of the other two associations, they were able to organize after the other two associations and held their first meeting with the THK Istanbul Branch on 21 July 1934. The work of the No. 3 Society bore its first fruit on January 21, 1935. The association, which is made up of our Greek citizens, donated 2,900 liras

to the THK cashier. In later publications, the donation amount was corrected as 2,600 TL, the sum of three donations of 440, 1360 and 800 TL. Four months after the Aircraft Medals were given to our Greek citizens, Association No. 3 was closed on the same date and justification.

The Turkish Aeronautical Association, which was founded on February 26, 1925, launched a nationwide "Aircraft Delivery" campaign right after its establishment. In the first eight years of the campaign, although it was observed that minorities made individual donations to THK, it was observed that they did not initiate a campaign and did not take any action to purchase aircraft on behalf of their communities. During the "Donated Aircraft" campaign, between 1925 and 1939, 494 of our Armenian, Jewish and Greek citizens were awarded the Airplane Medal for their donations. Considering that 10,208 medals were distributed throughout the country in the same period, it is seen that approximately 4.83% of the total medals were distributed to citizens belonging to minorities. According to the 1935 census, the population of Türkiye is 18,892,182. Minority groups constitute 266,340 of the total population. The ratio of minorities to the total population is 1.4%. When this information is taken into account, it is seen that minorities donate more than their ratio in the total population. In order to make a sound assessment, a comparison should be made by taking into account the financial strength of minorities throughout the country. Unfortunately, it was not possible to reach and compare these data.

Minorities began campaigning in mid-1934 to buy airplanes on behalf of their communities. Our Armenian citizens were the first to establish the association. They were followed by our Jewish and Greek citizens, respectively. At the end of November 1935, all three associations were closed.

As a result of the works that lasted for about 15 months, the Armenians made the biggest donation. A total of 8,000 lira donations were collected by the No. 1 Association, which was formed by our Armenian citizens. The issue that draws attention in the donation campaign of the Armenians is the discourse they used during the campaign, rather than the amount of donations they collected. Armenian citizens interpreted this campaign as an indication of their loyalty to the Republic of Turkey and their integration into Turkish society. No such discourse was detected in the other two minority groups.

The practice of spending 47% of the income of associations for the activities of the association, 5% for the activities of the THK Headquarters and the remaining 48% as donations was the biggest obstacle to the purchase of aircraft for the army, which was the main goal. Considering that a total donation of 13,100 lira was deposited at the THK cashier, approximately 27,300 lira of donations should have been collected from our citizens belonging to minorities. Spending as much as 52% of income on operating expenses in an activity should be considered a waste.

When making a comparison between the three minority communities, it should be taken into account that our Jewish citizens have a large diaspora abroad, our Greek citizens have a cognate country they can trust, and Armenia, where our Armenian citizens can rely, is a small member of a federation with a communist regime. This reality must have had an effect on the amount of donations.

Finally, the inadequacy of the publicly disclosed reason for the closure of three associations belonging to minorities. As a justification, it was stated that it was not appropriate for these three associations to work separately and that they should continue their work within the body of THK. It has not been possible to determine from the documents what kind of inconveniences our citizens belonging to three minority associations would cause for Turkey and Turkish society to work as sub-associations affiliated to the THK Istanbul Branch. This perceived inconvenience continues to exist as a subject in need of explanation. Classifying the THK archive and opening it up to researchers in the future will undoubtedly be the greatest source of enlightenment.

EKLER

EK-1: Ermeni vatandaşlarımız tarafından kurulan 1 Numaralı Dernek üyeleri ve THK İstanbul Şube Personeli. Sol başta oturan THK İstanbul Şube Başkanı Nakiye Elgün'dür.¹⁰¹

EK-2: Tayyare Madalyası alan Ermeni vatandaşlarımıza Vali Muhittin Üstündağ tarafından madalyaları verilirken.¹⁰²

101 *Son Posta*, No: 1424, 13 Temmuz 1934, s.12, *Cumhuriyet*, No: 3656, 13 Temmuz 1934, s.2, *Milliyet*, No: 3024, 13 Temmuz 1934, s.2.

102 *Akşam*, 5818, 28 Kanun-i Evvel 1934, s.1

EK-3: Tayyare Madalyası alan vatandaşlarımız tören sonrası toplu halde.¹⁰³

EK-4: Musevi vatandaşlarımızdan kurulu 2 Numaralı Dernek üyelerinin THK İstanbul Şubesi

ile yaptıkları toplantıda çekilen fotoğrafı.¹⁰⁴

103 *Cumhuriyet*, No: 3817, 28 Kanun-i Evvel 1934, s.6

104 *Cumhuriyet*, No: 3659, 15 Temmuz 1934, s.2

EK-5: Pantazidis Efendinin gazetede yayınlanan mektubu.¹⁰⁵

EK-6: Rum vatandaşlarımızdan kurulu 3 Numaralı Dernek üyelerinin THK İstanbul Şubesi ile yaptıkları toplantıda çekilen fotoğrafı.¹⁰⁶

EK-7: 2 ve 3 Numaralı Dernek üyelerine Tayyare Madalyaları verilirken.¹⁰⁷

105 Cumhuriyet, No: 3777, 20.11.1934, s.6

106 Milliyet, No:3034, 22 Temmuz 1934, s.1

107 Kurun. No: 6259, 13 Haziran 1935, s.1

Serbest sütun

Rum zenginleri

Tayyare Cemiyetine neden yardım edememişler?

Rumlar tarafından teşkil edilen «Türk Rum tayyare derneği» Kurtuluş müessesili Pantazidis Efendinden şu mektubu aldık.

«Cumhuriyet» gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne:

Muhterem efendim,
Muhterem gazetenizin 11/11/934 tarihli nüshasının «Hem nalına hem mihna» sütununda Rum vatandaşlar sıra size geldi serlevhası altında, pek yerinde olan kıymetli yazınızı memnuniyetle okuduk.

Rum zenginlerine müracaat ederek dolgun para toplamak yolunda ki makul teklifinizi, Rum tayyare derneğinin 16/8/934 tarihinde vukubulan ilk içtimanda Galata Heyeti Mütevelliyeye murahasile birlikte mezkûr derneğe yapmıştık. Halbuki riyaset sandalyesini işgal eden birinci sınıf Rum zenginlerinden Kömürçüoğlu Efendi işbu teklifimizi müzakere ettirmede ve hatta bizi süküte davet etti.

Faydalı bulduğumuz bu teklifi - mizi sonradan Rum Tayyare Derneği heyetine tahriren de teyit etti - ğimiz gibi, İstanbulda müntehir rumca «Dimokratya» gazetesi va - stisale de tekrar ettik.

Maalesef bu müteaddit teklifle - rimize ve gazetelerin bu yoldaki ikazlarına rağmen Rum Tayyare Derneğinin reis ve azaları her ne - dense buna yanaşmak istememeleri ve mahallâta aza yazdırmak usu - lünün tatbikinde bu kadar ısrar et - meleridir ki bittabi - muhterem gazetenizin buyurduğu gibi - Şimdi - ye kadar zikre değer bir yükün toplanamadı ve bu usulün devamı halinde birkaç sene sonra bile zikre değer bir para toplanıyacağı bedhiddir.

Binaenaleyh mahallâta aza yaz - dırmak usulü devam etmekle beraber hemen Rum Tayyare Derneği azalarından mürekkep bir komite teşkilile Rum zenginlerine bilmü - racaa vazife vataniyelerini hatırlatmakla servetlerine göre beherinden dolgun bir meblâğ tahsil etmek suretile takip olunan gaye, yani memleketimizin mevcut hava kuv - vetlerine hemen birkaç tayyare ilâ - ve etmek ancak böyle temin oluna - bileceği yolundaki müteaddit tekliflerimizi, bir kere daha muhterem gazeteniz vasıtasile işbu mektubu - mu neşretmek suretile müdafaa buyurmanızı rica ederim efendim.

Kurtuluş müessesili
E. Pantazidis